

Ljubljanski

Leposloven in znanstven list.

Izdajatelj: Jos. Jurčič, Janko Kersnik, Fr. Levce, dr. Ivan Tavčar.

Leto I.

V Ljubljani, 1. februvarja 1881.

Štev. 2.

Slovénskimi svatom

z dopisom poslano zdravíjce.

ružba slovénska izbrána vešelo
V svátovski praznik denášnjega dné!
Srece mi rádo perúti razpélo,
K vam preletélo bi z mánoj goré.

Vítke perúti le ptiču so dane,
In prepovádal mi skópi je čas,
Da bi iz béle ropótal Ljubljáne
Z vózom goréčim v Konjice do vás.

Svate zatórej iz dáleč pozdrávljam,
Srčce obilo vsem vkúpe želim;
V dúhij k družini se vašej prestávljam,
V dúhi za mízo mej vámi sedím.

Žénin! tí prvi poprími kozárec,
Rújnega vínce do vrha nalij;
Prvi naj tebi zazvénkne udárec,
Tvója nocój se ženítev slávi.

Ako se nési nažível mladósti,
Ž njó se razstáti si vender dolžán;
Upe vse tvóje in léta prostósti
V jamo pokópál denášnji je dán.

Téči so nóve ti ure začéle,
Ti si pretrgal vse stare vezí;
S prstenom dávi so v cerkvi objéle
Druge te spóne in druge skrbí.

Sklénen do smrti si z déklico sládko,
Ona je spéta do smrti s tobój;
Bóg ti daj césto po rávnem in gládko,
Ki si nastópil jo, Ránko! nocój.

Vída, nevésta in svatom kraljica!
Kúpico primi z bogáto rokó;
Pila se tebi zdaj bode zdravijca,
Slava se tvója spomínala ž njó.

Trúdil se stvárník in délal ves téden,
Prédno je z dúšo navdélmil možá;
Žilav se mož je dozdeval nevréden
V krótko začélje mu vsega svetá.

V trdno zató je polóžil ga spánje
V tihej dremóti mu rêbro otél,
Z róko mogóčno ponóvil dejánje,
Žénsko teló je obráziti jél.

Kádar li óna je bila vzbujéna,
Prvi nedéljo je sam praznovál. —
Véneec je svétu vesóljnemu žena,
Bóg se izmislit' né lépšega znál.

Rékel je: „mož te v družico objáme,
Cvéti mu v rádost na zémeljskih tléh!
Šibka opiraj o njega sé ráme,
K njemu te véži plakánje in sméh!“

„Síne mu bodeš junáke rodila,
Déklice, — zvézde nad vrhom goré
Njemu pokórna, le njega ljubila,
Dókler ti bode gibálo srcé.“

Zópét si prazne kozárce nalijte!
V zdravje se pílo zdaj bode možú,
Ki ste izbráli ga, ker ga častíte,
Véslo mu téga podáli godú.

Mizi, ki slavna za njó je družína,
Gódcem in plésu je on gospodár:
Trkamo tebi, Andréj starejšína,
Svítlemu dnévi pošténi glavár!

Kápljice stare si zdaj odberimo,
Pride pobožna zdravijca na dán!
Jédva na zémľjo se v jóki rodímo,
Ráj se v prihódnji obéta nam stán.

Oča nebéski nas príme v otrôke,
 Čuje nad nami, svari in pretí;
 Vêcnih beséd nam pošlja prorôke,
 Stréci nas módrim pastírjem velí.

Nótranjim ranam, boléznim odkritim
 Léčiti ima njih róka oblást:
 Pijmo duhóvnim z veseljem očítim,
 In poklonímo Bogú se na část!

Vzdígnite ví zdaj možáki se čvrsti!
 Ki izkušáli ste, kakšen je svét,
 Mnôgo zarôda iméli pri krsti,
 Znanci bogátih in žalostnih lét.

K móžem stopite ženíce izvéste,
 Mátere dráge cvetóčih otrók!
 Bile dekléta ste, bile nevéste,
 Zdaj gospodínje, ohráni vas Bóg!

Svatom še čaka najlépša zdravíjca,
 Tvôja zdravíjca, tí srečna mladóst!
 Tebi prijázna in vêdra so líca,
 V sméhi se ž njími igrá veselóst.

Srce v nasládi neznánej ti plava,
 Ogenj iz bístrih poglédov gorí;
 Ráj neoskrúnjen je tebi narava:
 Blágor ti, jútro zdaj tvójih je dníj!

Žálost jedína globôko te spēče,
 Ako v očéh se ujáme okó;
 Krí ti po žilah nemírneje têče,
 (Véko*) od sólz je po síli rosnó.

Kádar ti bódo ti dnévi zbežáli,
 Klícala rada bi spet jih nazáj;
 Tudi nam starim so z néba sijáli,
 Šli so, ne vémo, kakó ni kedáj.

Mládeci, zatôrej se zdáj veselíte!
 Brénknite s kúpo deklíško popréd,
 K ustom rudéčim kozárce nagníte:
 Žívi narôda slovénškega cvét!

Bódi še gódec v krdélo nam zdravo,
 Ki se napénjajo, drgnéjo lés,
 Iznad srdítih obrázov krvávo
 Z mókrim očésom nas glédajo vmés!

*) Augenlied.

Gódec na plési vrtí in obráča,
 Kakor se zdí mu, človeško petó;
 Kádar upéha teptánje plesáča,
 Sméšnice, šále iz ust mu gredó.

Žívi, kar cvíli in drgne in píha!
 Žívele góslí, trobénta in bás!
 Žívi za básom Velénjski Staríha,
 Ž njím godernjáje pri péči na glás!

H koncu vrníte še mēni zdravíjco,
 Dóvolj sem časa le jaz jih vrstíl;
 Polno posódo vzemíte v desníco,
 Da bi na slávo mi vsák jo izpíl!

Létom se naglo umíkajo léta,
 Dán porodí se iz préjšnjega dné;
 Vénece névésto nocój še opléta,
 Prazne si jútri počéše glasé.

Stanislav:

Rokovnjači.

Historičen roman.

Spisal Josip Jurčič.

(Dalje.)

Pred pol ure je še vino hvalil, zdaj zmerja. Sit si, sit, domóv pojdi,“ reče krémar Jošt.

Blaž se zdaj ogleda in vidi, da so bili uže tudi zadnji štirje kmetje odšli. Njegovega tovariša Nanda tudi ni bilo nazaj. Novoprišli konjar pak ni prisedel k njemu, temuč sédel k mizi pri péči, k trojici, katero je Blaž rokovnjaštva dolžil.

„Kam je šel Nande? Kje je, Jošt, povej,“ reče pijani Blaž.

„Šel je in plačal je vse, le še ti pojdi za njim,“ deje krémar, „dosti imaš.“

„Zakaj me podiš? Misliš, de nemam denarja? Več kot ti, več kot ti, Jošt.“ Rekši išče Blaž po žepih, ali ničesa ne pokaže, tako da se je moralo misliti, da ali ničesa néma, ali pa je uže vino tako premagalo ga, da ne najde.

„Kdo je ta Nande, ki je tako neumen, da zate plačuje?“ vpraša Blažev znanec Obloški Tonček od druge mize pri péči sem.

„Kdo je Nande? To sam Bog vé, jaz uže ne. In nihče pri nas ne. Res, udari me po glavi ali koder misliš, če vemo kdo je Nande, ali kod je prav domá. Naj bo od koder je,“ govori Blaž. „Pri nas se ženi. Našo Polónico bi rad, moje sestre hčer. Čedna mala púnica, tako lepa, da bi jo ciganje ukrali, ko bi jo videli. Od našega soseda je kupil v last vse: poslopje, njive, travnike, hosto, še mačko. In polovico je z gotovino plačal, s starimi tolarji, tako ti rečem, veš? Ampak, ti pojdi k meni! Kaj si tam sédel?“

„Nu, tak zet k hiši, ki ima denar in za vino rad plača, to ti je po volji, ka ne? Ka ti ni nikoli povedal, od kod je prišel?“

„Od kod? Tam iz Štajerskega od nekod. Ne vem več, kako se pravi. Ali to je čudno, ali ni čudno? Ljubi moj Rajtguzen, da kadar govori, takó govori, kakor mi govorimo, le malo bolj zavija kakor naši poljci doli. Ne zavija pa takó, kakor sem slišal, ko sem enkrat z ranjco svojo materjo na Štajersko na božjo pot šel, v Gornji grad, kaj misliš ti, Rajtguzen? Vidiš ti zmirom po Obloški zavijaš, tako nekako po Ribniški „nájsem-nájsem“. A ta naš Nande, ki bi rad pri mojej sestri zet bil, nič ne zavija po štajerski. Denar pa uže ima, to je res. In naša deklè, Polonica, ta ga rada vidi, kakor da bi nobednega družega ne bilo. Tako ti povem, ljubi moj prijatelj Rajtguzen. Pa sem se vsedi, Rajtguzen, kakó boš ti tam sedel, pri tistih grdih Rokovnjačih?“

Konjar ga čudeč se, skoro prestrašen pogleda. A videč, da je Blaž govoril le tja v en dan, ozre se po treh tovariših, ki so jezno mrmrali, migne jim naj bodo mirni in reče:

„Če z menoj govoriš, reci mi kakor je prav. Jaz sem Tone, a ne Rajtguzen.“

„Ne Rajtguzen?“ vpraša, neverujoč Tomaž, z zategneno vinskim glasom Blaž Mozól. „Beži no, beži? Zakaj bi ti jaz ne rekel Rajtguzen? ki si. Misliš, da rés nisem slišal, zakaj se ti tako reče? Po kranjski se kličeš Obloški Tone, to je res, zato ker si z Oblok in si na sv. Antona krščen. Po nemški se pa tacim hlačam, kakor jih imaš ti (učeni naš Blaž je menda kedaj slišal „reithosen“.) kliče rajt-guzen! Zato ti pa ljudje pravijo Rajtguzen, da boš vedel. In Rajtguzen si, in Rajtguzen boš! Zavoljo tega si še vendar tudi lahko zveličan, kadar peté stegneš in kadar ne boš več mogel po semnjéh za konje goljufati. Veš ti, jaz mislim, da Bog uže tudi nekoliko nemški zná, da vé, kaj to pomeni Rajtguzen. Kako, da bi Bog ne vedel, če jaz

vem, ki nisem učén, da bi djal, kdo ve koliko. Rajtguzen ti pravijo, pa ne treba zameriti.“

„Še enkrat mi tako reci, pa dobiš s tem le po glavi!“ Rečki vzdigne Obloški Tone jezno svoj bičevnik.

„Kakó da bi ti ne smel reči? Zakaj da bi ti ne smel reči Rajtguzen?“

Komaj je bil Blaž besedo izgovoril, plane Tone od mize po konci, skoči na Blaža in ga z močjo po glavi udari. Blaževa glava pak je bila trda, udarcev vajena, zato se nje gospodar tiho izza mize vzdigne in s svojo dolgo roko čez mizo zgrabi protivnika in ga krepko drži dotlej, da se izza mize izrije. Precej sta bila oba moža, ki sta si pred nekoliko minut še prijateljsko napijala, v divjem boji sprijeta. Oni trije so bili vstali in čakali, da li bode Tone sam zmagoval. A ni bilo dolge dvombe. Blaž je bil močnejši. Da si je uže mnogo pil, bil ga je udarec po glavi táko zdramil, da je ravno vsa kri v njem vzkipele. Kot vajen tepežnik, povije svojega protivnika v trenutku takó, da mu vso moč vzame, izpodnese mu nogó in ga vrže po tleh, da je padši podplate na kvišku pokazal.

V tistem hipu pa Blaž vidi, da gredo vsi oni trije nádenj, katere je prej z Rokovnjači pital in zmerjal. Proti trem in še onemu braniti se, ki se bode s tal pobral, to ni bila Blažu več šala. S kletvijo, tako glasno, da bi se bila skoro lahko po celem Kamniku slišala, in katera je najbrž namen imela, sovražnike strahovati, pograbi Blaž Mozol neroden in težak stolec od črešnjevca lesa izza mize in se z visoko vzdignjenim kot zaščitnim in napadovalnim orožjem urno v kot k vratom pomakne, da bi imel hrbet od dveh strani obranjen.

„Kateri mi blizu pride, tega udarim, da se bo še na sodnji dan domislil, kdo ga je,“ bahato vpije Blaž Mozol in njegove žive oči tekajo grozeče od jednega do drugega. Bali so se teškega stola v Blaževih rokah in res se mu nobeden približati ni hotel. Ali Blaž je videl, da sta dva, šepavi mali, in oni drugi debeli, vsak velik nož izza visocih črevljev izvlekla; starejši je bil gotovo tudi oborožen. In konjski mešetar Obloški Tone ž njimi! Štirje proti jednemu. Blaž si nameni, kadar bode kdo vrata odprl, priliko porabiti in v vežo skočiti, da kaj boljega za bran v roko dobi, nego je ta nerodni stol. V izbo stopiti pa je imel skoro kdo, vsaj krčmar če drug nobeden. V ta namen Blaž z vpitjem ošteva Rokovnjače na debelo.

„Le pridi no kateri vas sem, da mu bučo zmečkam, kakor kašo. Klobase bomo delali iz vas za pse. Vi ste še slabši kot psi, ker psi nosijo vsaj svoj kožuh, vi pa ne svojega, ampak ukradeni kožuh nosite, duše rokovnjaške, tatinske!“

Kakor je pa lahko misliti, pokazala se je ta Blaževa metoda, protivnike potolažiti, ali od sebe odvrčati, krivo, ker bili so vedno bolj razdraženi, in oni mali šepavi je svoj težak nož s tako silo v psujočega Blaža zalučil, da se je ostrina močno v stol zasadila, s katerim je Blaž urno in po sreči nož prestregel. Ali zdaj se gane stari sivobradec, in ko prime težki cinjasti plošček z mize, s katerega je bil ravno mesó snedel, odpade mu brada in Blaž sè strahom spozna, da je to óni berač Tomaž, ki je dopóludne še na sramotnem odru stal a potlej zgínil. Nobednega dvoma več ni bilo, da so to res Rokovnjači! Kakor je bil Blaž Mozol hraber in se je rad tepel, ustrašil se je vendar tako silno, ko je videl, da je res, kar je prej le takó na izust govoril, da ni mogel prestreči cinjastega ploščka, ki ga je Rokovnjač Tomaž vanj vrgel, temuč močno je bil v glavo zadet, stol mu je padel z rok in ónesvesten se je Blaž za stolom sam na tla zgrudil.

Zdaj skoči mali šepavi Rokovnjač bliže, izdere svoj v stol zasajeni nož in ravno hoče zamahniti, da bi jeklo Blažu v rebra porinil in mu za vselej strupeni jezik zavezal, ko čepečega nekdo zgrabi in z močjo po izbi prevrne. Jezno se mali rokovnjaček pobere in hoče z nožem skočiti na novega sovražnika, ki je bil s krčmarjem skozi vrata stopil: bil je oni mladi mož, ki je prej z Blažem sedel in ga je ta Nande imenoval. Nobednega orožja ni imel v roci. „Suni ga!“ kliče stari od mize šepavemu.

„Upetaj, šmolar!“ zavpije Nande in ob jednom nad glavo pomoli levo roko z razklenenimi prsti.

Kakor bi ga strela zadela, spusti mali šepavec na ta klic in glas svoj nož na tla, debeli njegov tovariš sede na nagloma k peči, in zajéca, stari Tomaž in konjar srpo gledata dohodnika. Nekaj trenutkov je bilo vse tiho.

Četrto poglavje.

Tat, rokomavh govori jezik drugim neumóten.
Preširen.

Klic, ki je pokazal tako veliko oblast nad štirimi navzočnimi, da so v nesvesti na tleh ležečega Blaža mahom pozabili in sè strahom in pokornostjo gledali nastopivšega, hoče izreči iz rokovnjaškega jezika

v navadno slovenščino preložen nekoliko rokovnjaški kompliment: „proč pes!“

Rokovnjaški jezik je imel le za najnavadnejše samostalnike in glagole tuje besede, katere je pa slovenski pregibal in sklanjal in s slovenskimi vezniki, prislovi in zaimki mešal. Cela množina rokovnjaških besedij, vzetih iz pol razumljene ali največ niti nerazumljene romanščine in germanščine ali pa celo kar od neukih ljudij izmišljenih izrazov, ni bila velika. Vendar je bila dovolj obširna, da je govor nerazumljiv storila onemu poslušalcu, ki ni bil v tem tajnem jeziku poučen, katerega niti vsi Rokovnjači niso znati smeli, temuč le izvoljeni, ali najzanesljivejši.

„Suni ga, he?“ ponavlja Nande besedo starega Tomaža in stopi bliže z divjimi pogledi.

Stari si ovezuje odpadlo sivo brado in reče:

„Mojster Groga, te besede mi ne moreš zameriti, jaz te nisem spoznal, ko si tak obrit in ostrižen kot kmet in takisto oblečen, in mlajši. Nikar mi ne zameri, mojster Groga, mi vsi te nismo poznali dozdej ne, da si na glas po naše izpregovoril.“

Nande, ali kakor ga je Tomaž zval G r o g a, naglo s prstom migne da naj molčé, in nobeden ne zine. Potem se obrne in pripogne do ležečega Blaža, ter ga razgleda in pretiplje. Videč, da je popolnem nesvesten, a ne močno udarjen, reče krčmarju, ki je bil takoj za njim prišel, in jednemu Rokovnjaču, naj neseta nezavestnega iz izbe v vežo. Potlej se obrne k ostalim trem in reče osorno:

„Kaj sem vam ukazal? Tukaj skoro v sredi mesta nove poboje napravljati, in precej z noži? Ljudi nam na krvavi sled ščuvati, a brez vse potrebe in samo da se pijanemu človeku, kakor je ta, neumno zabavljanje ustavi? Niste li ravno prej slišali na trgu, da imamo novega sovražnika, ki se kolne, da vas hoče povesiti, in razpisuje vaše glave? Posebno ti, Tomaž Velikónja, ki smo te komaj pred par urami oteli?“

Vsi molčé, kakor zmerjani otroci.

„Uže grem, mojster Groga, a žejen sem bil, in glej, ker imam to brado in vso drugo obleko, ne pozna me tu nihče, le Tonček me je spoznal, ki je vedel,“ izgovarja se Tomaž.

„Molči. V mestu nemate ničesa iskati brez mojega povelja vi trije!“

Razen konjarja vstaneta oba Rokovnjača na odhod. Tonček ukazovatelja vprašaje gleda, da li povelje iti tudi zanj velja. Videlo se

mu je skoro, da bi tudi on rad ušel oblastnemu možu z očíj, da si je vedel, da imata še račun skupaj.

„Stoj!“ reče potem Nānde in ustavi Rokovnjača mej vrati. Oba se vrneta. Groga jima govori:

„Nobeden od vas ne zini nikomur ni besedice, da smo se tukaj sešli, da ste me videli v tej obleki, in kakor sem denes, in da ste me slišali s tem imenom zvati, ki se jo tu imenovalo. Nikomur sem rekel! — Ti pojdi, Velikonja počaka.“

Šepavi mlajši otide. Tomaža Velikonjo pa odvede Groga k steni in mu tiho ukazuje: „Preobleci se, kakor misliš, a pojdi precej na Kolovec, tam se ukradi v hleve in glej, da po noči od najstih do dneva izvedeš tistega konja, katerega oskrbnik denes iz Kamnika prijzdi. Če misliš, da sam tega ne opraviš, vzemi s soboj, kogar hočeš. Konja pripelješ potlej do blizu Rovenske cerkve, tam ga na cesti temu Tončku izročiš. Morda bom jaz sam tam.“

Velikonja otide. Nānde se h kobilarju obrne, migne mu, naj gre ž njim v kamro, in tam mu reče prijazno:

„Ti si prinesel denarja, ki si ga skupil. Pokaži! Ravno potrebujemo denarjev.“

Rekši sede k mizi, a Tone odpaše izpod obilnega naprsnjaka usnjat maček z denarjem in ga vrže na mizo rekoč: „To je kar je.“

„A vendar nisi rekel, da je to vse, kar si skupil za blago, ki si ga od mojih ljudi dobil?“

„Vse je, vse!“ reče Tone boječe in svojo suho roko briše ob koleno.

Groga razpoloži novce in brzo po vrhu prešteje ter deje:

„Ni vse! Ti si dobil v Višnji gori tri konje in dve kobili. Na Grasupljem si na cesti prodal jednega konja, a jedno kobilo. Potlej si pa pod Debelim hribom dva konja dobil, tako da si pet glav prignal do sem v Kamnik. Kar si tukaj za nje stržil, kjer si jih preceno dal, samo tega je pet in trideset frankov več, kakor tukaj denarja kažeš. Kar si prodal po potu in pridobil, tega ni tukaj, prijatelj. Hočeš vedeti, koliko je tudi to? Zakaj misliš pritajevati? Kar si zaslužil, to dobiš od mene. Da bi si ti sam jemal, to ne! Ko bi jaz ne bil denes na semnji videl, da si res naš človek in mož, ki zna, kar hoče, ne vem kako bi te zdaj le izplačal, ko misliš, da me moreš goljufati.“

Kobilar z Oblok prebledi. Strah ga je bilo pred tem možem, ki vse vé, še ono, kar se je godilo, ko ni nikogar zraven bilo. Zatorej

hitro brez vsake besede poseže pod pázuho in iz tamošnjega žepa privleče še jedno mošnjico denarjev ter jo s strahom položi pred onega.

„Tako je!“ reče rokovnjaški glavar, a ne stegne roke po mošnji, ne pogleda je od znotraj, temuč jo porine kobilarju nazaj, primakne še od kupčka pred soboj, kar je mogla pest zagrabit in reče:

„To imaš za zdaj. Glej, da se pri meni zmirom več naravnost zasluži, kot za hrptom. To je več, kot si mislil, da dobiš. Če boš pa še kedaj poskušal sam plačevati se, utegneš rokovnjaško plačilo dobiti. Poznaš kákovó je?“

„Mojster Groga, nikoli več!“ reče skesano Tone in hoče oditi z novci. A glavar Groga mu veli:

„Stoj in poslušaj! Veš, kje je Kolovec?“

„Vem.“

„Drevi od jednajstih do dneva čakaj pri cesti mej Kolovcem in Rovsko cerkvijo. Jeden naših ti prižene konja. Tega zajahaj in prodaj ga za kolikor moreš, a ne blizu. Jezdi v Trst ali v Reko. Dvajset tolarjev 'prineseš meni, vse drugo je tvoje, konj je vreden več kot trikrat toliko. Dobro pa jahaj, da te ne zasledijo. Suho cesto imaš. Hodi!“

Ko je Tone iz hiše in veže korakal, slonel je zunaj ob zidu Blaž Mozol, katerega je bila mrzla voda iz Bistrice, s katero so mu glavo prali, zopet k življenju obudila.

„O Rajtguzen, Rajtguzen, kam pa greš, čakaj me no!“ reče Blaž z bolno vinskim slabim glasom.

Tončku pa, rokovnjaškemu pomočniku pri konjskih tatvinah, zdaj niti na misel ni prišlo, da bi se zarad onega imena Blažu ustavljal, temuč gledal je, da je brž od hiše prišel.

Notri v izbi je krčmar rekel Grogí:

„Ali je pametno, da se brez brade in tak, kakor si zdaj, kmet, pokažeš svojim ljudem?“

„V naglosti nisem mogel drugače, sicer bi mi bili tega pijaunca Blaža ubili, a to bi mi ne bilo še po godi. Potrebujem ga še sam. Dobodi mi papirja, pero in tinto.“

Precej dolgo je trajalo, predno je krčmar prinesel papirja in družega pisala. Groga nariše na papir veliko roko, pod njo konjsko glavo, in napiše pod oboje, da glavar Rokovnjačev razpisuje 60 frankov tistemu Rokovnjaču, ki še nocoj Kolovškemu oskrbniku onega konja ukrade, ki ga je denes jezdil.

„To moraš po noči na Gavričevo hišo nabiti,“ reče krčmarju. „Oni razpisujejo po beraških trideset frankov na mojo glavo; jaz jim hočem pokazati, da na njih konj a glavo še jedenkrat toliko razpisujem in jo še tisto noč imam! Čez nekaj dnij razpišemo ravno toliko na Gavričevega psa!“

„Kedaj moram to nabiti?“ vpraša krčmar oprezno in skoro boječe.

„Še nocoj, po polunoči, zjutraj, ali kadar moreš.“

„Pa če me kdo vidi?“

„To bi bilo neumno. Le glej, da boš tako storil, da te nihče ne bode videl. Lepše je in bolj po naše, Jošt!“

Peto poglavje.

Kaj nam hoče oča Žumar,
Kaj nam hoče njega drug?
Hoče vašo lepo hčerko.
Narodna pesem.

Na vshodu od Kamnika sta stali ob stezi, po katerej se črez hribe peš hodi proti gradu Kolovcu, nekako v sredi pota vzgor, na pol v hosto potisnjeni dve kmetiski hiši, malo bolj ko streljaj na dvoje, samotno. Tu sta od nekdanj gospodarili dve kmetiski rodovini: Mozoli in Paleži. Bili sta dve tlake in desetine svobodni naselbini, od davnaj premožni in v okolici veljavni, celo pri kamniških meščanih čislani ljudje. Ali v tem času, ko se je naša povest vršila, videti je bilo, da bode moški rod obeh rodovin izumrl, in da prideti lepi kmetiji v tihem zavetnem in rodovitnem žlebu na tuja imena.

Paleževa hiša je uže bila na tuje ime prešla. Nekoliko tednov pred začetkom naše povesti je bila na prodaji, ker je bil stari Palež umrl, a za njim ni nihče ostal, nego sin, ki je prej študiral in zdaj bil na Dolenjskem nekje graščinski uradnik. Kupil je Paleževinovo mladi mož, ki smo ga mi v prejšnjem poglavju v kamniškej Jošt Vlagarjevej krčmi po imenu Nande nekoliko spoznali, a ga tudi z drugim imenom zvati slišali. Za tedanje razmere, ko je bilo malo denarja v deželi, bilo je kmetским ljudem, ki so vajeni bili le z naturalnim gospodarstvom izhajati, celo mnogo, da je kupec Nande „Paleževemu gospodu“, poslednjikrat na svojem domu oglasivšemu se, brez težave polovico kupa na roko odštel, pa se je še delal tako, da je bilo videti, da še ni vsega okroglega od sebe dal. Drugo polovico je obljubil v dveh letih izplačati.

Sosedki Mozolki se je novi sosed s tem prikupil, da je toliko denarja precej štel, in še nekaj imel. To se ve, da bi se jej bil še bolj, ko bi bil kar vse plačal. Ali ona je vedela, da so časi hudi. Sicer so pa pri Mozolovih novega soseda poznali tudi uže nekoliko malega, predno je bil Paleževino kupil, pa kakor omenjeno, ne mnogo. Kake dvakrat je namreč prej pri njih prenočil, večkrat po dnevi mimo gredoč ustavil se pri hiši. Rekel je, da je kupec za vse: za voli, za žito, za platno. In mati Mozolka mu je verjela, strije Blaž Mozol pa tudi, ker njega je pri Joštu v Kamniku ali drugje vselej rad pit povabil. Blaž je dalje vedel, da ga Jošt Vlagar tudi pozná, tega Nanda, da je kupec, daleč čez Ljubljano sloveč mož, Štajerec.

Zakaj je v to samoto zahajal k Mozolovim, zakaj je naposled soseščino Paležev kupil in se tu hotel kot kmet naseliti, tega Nande Mozolki sicer ni precej naravnost rekel. Ali žena je uže toliko odprte oči imela in svet poznala, da je videla pravi uzrok. Da bi mu tu v rovtah kraj tako dopadel, njemu, ki je bil bele ceste in ravnice vajen, tega žena ne bi bila verjela. Tudi je bila Paleževina preveč opuščena, da bi se je bil denaren človek, ki ni bil od mladih nog tu vajen, polakomil, čeravno je bila dobra in velika lastnina. Dalje je bil Nande res podoben bolj možu, ki z lahkim kupom in prekupom denar služi, nego li kmetu, ki ga težko oranje v teh hribih veseli.

Temveč, kakor je žena opazila, vlekla ga je njena devetnajstletna hči, Polonica. To na vse zadnje ni bilo težko uganiti, ker so videli vsi, videl strije Blaž Mozol, ki ni mogel nobedne primolčati, videla je dekla, in videl je hlapec in slišal je celo mlajši bratec.

Gospodinja Mozolka ni ugovarjala zoper to najdbó, molčala je in čakala, kdaj Nande kaj poreče. Kajti, ker je denar imel, in je bil videti, nu, tak, kakor drug človek, zdelo se jej je, da bi bil uže še dober, da se za zeta vzame. Sosebno to je bilo kmetici vdovi po godu, da hči, ako soseda vzame, ne pojde daleč od hiše, temuč njej, materi, lahko na stare dni še zmirom pomaga pri tem in onem. Za to, da hči ostane blizu pri domu, imela je Mozolka še jeden razlog, velik a ne vesel. Sinovi so jej bili razen jednega vsi pomrli. A še ta ostali jedinec, Pavle, dve leti mlajši od Polonice, bolehal je uže na prsih in bati se je bilo, da pojde na istej bolezní kot oče in bratje mu s tega sveta, da torej družega naslednika ne ostane kot Polonica, katera je bila zdrava in čvrsta kakor mati. Če Pavle tudi umrje — in mati Mozolka je bila smrti v svojej hiši tako vajena, in morda

toliko bolj trde naravi, da je o tem mogla brez solz premišljevati — more vsaj Polonica obe posestvi združiti v jedno. In tolažilna misel je bila za gospodarno krepko ženo vsaj ta, da potem bode oboje to kmetovanje vkup kakor mala graščina veliko.

Jedna stvar pa vendar ni bila Mozolki nič po volji. Nande je bil tako malo na novem kupljenem domu in se je tako malo brigal za urejenje kmetovalstva na pridobljenem svojem posestvu, kakor da bi ga nič ne veselilo. Po več dnuj ga ni bilo, niti ob nedeljah ne, in najrajši je prihajal na večer, da bi potem zjutraj spet izginitil po svojej „trgovini“, ali Bog ve kam. Treba je bilo jaro žito sejati, a sejalo se ni nič. Po njivah je trava rastla, a v hlevu niti še živine ni bilo, na gredi niti jedne kokoši, v svinjaku nič živega razen podgan. Orodje pa, kar ga je bilo pri hiši, rjavélo je po kotih. To Mozolki ni bilo nič po volji, kajti žena je bila tistih jedna, ki je ravno tako ljubila voli v hlevu, rejene prašiče v svinjaku, in polje lepo zorano in obsejano, kakor svojo hčer ali svojega sina. Kajti ko jej je bil lani na spomlad junec poginil, h kateremu je mislila ravno na Kamniškem semnji par prikupiti, da bi se voziti učila, žena ni nič menj jokala, kot predlanskem, ko jej je bil uže tretji sin umrl. Hlapec France je trdil, da je bilo solzá za juncem še več, nego li solzá za sinom.

Ko jo je torej novi sosed jedenkrat vprašal: „Mati, ali mi boste dali Polonico?“ bilo jej je to vprašanje po čudi. Vendar je dela svoje precej debele roke in do komolca od solnca zagorele lakti navskriž pod prsi in vprašala: „Na kaj jo pa jemlješ? Kje boš kaj zelja in repe pridelal za v kad in žita za v malin? In kje imaš kakšno kravo za mleko? Ali misliš, da jo bom pustila, da bo s piskrčkom hodila doli v vas ponj?“

„To vse bova s Polonico napravila, denarja mi ne manjka,“ reče Nande.

Žena se grohotom zasmee, ali dobroljno.

„Kaj pak! Moke bosta kupovala! Kakor kašna kamniška štacunarica bo moja hči od kupička živela? In potlej: tudi greh je za take reči denar izmetavati, ki doma same zrastejo, če se človek giblje in zemlje ne pusti tako pregrešno v plevelu zarastene, kakor jo puščaš ti. Kaj vendar misliš? Čemu ti je kmetija, če ne kmetuješ?“

„Sam ne morem, še imam pri svojih kupčijah dosti potov in opravkov: zato mi pa Polonico za ženo dajte, da mi ona domovino

zgospodinji kakor je prav, ona zna, naj začne. Saj vas ne vprašam za doto, samo da mi daste Polonico.“

„E kaj! Imela bo, kar se spodobi, vprašaj ali ne vprašaj ti, ali kdor je. Na prazno je pa ne dam in ko bi imel ti denarja kakor francoski cesar, da boš vedel. Mudi se jej tudi ne, saj je je domá treba. Kadar ona gre iz hiše, moram precej še jedno deklo vzeti. Le ti se prej kmetovanja loti, pa pusti vse letanje po sveti Bog ve kod in kaj. Tisto ni za poštenega človeka, mislim jaz, da boš vedel.“

„Sam, brez gospodinje, ne morem kmetovati,“ reče Nande tako ponižno, da je kmetica mislila, ta se bode dal okolo prsta oviti.

„Kaj si rekel? Sam ne moreš? Kako sem pa jaz sama mogla, ko mi je mož umrl in mi je še pustil kopo malih otrok? In še prej, ko je leto in dan bolan lazil okolo, ne živ ne mrtev, sama kost in koža, za nobedeno delo, le za jesti in za potrato? Vidiš, in sama sem kmetovala in ne more mi nihče očitati, da sem kedaj pol groša dolga naredila. Jaz sem ženska. Ti si pa mož, a praviš, da ne bi mogel sam začeti, ko bi ti vendar nekoliko tudi od naše hiše pomagali? To ni nič! Pokaži prej, kakšen kmet boš, kako znaš delo v roko jemati, potlej te bomo pa ženili!“

Tako je mati Mozolka govorila. In pri tem je ostalo, ker novi priseljencec na sosesčini ni hotel uže precej kmetovanja začeti, temuč je kakor prej vedno več z doma bil, nego pri domu. Ni se ženil, ali ker je bilo kakor zmenjeno, da je ženim Poloničin, zahajal je Nande vedno k Mozolovim, tako da je bil več pri njih, nego na svojem novokupljenem domu.

Polonica je bila krepka zdrava dekle, v mnozgem oziru čisto materina hči. Nandeta vzeti je bila precej od kraja pripravljena, ko ga je spoznala, ko jo je prvič ogovoril, saj je bil čeden človek in ubog tudi ni bil. A zarad tega bi se od kraja ne bila dolgo jokala, ko bi bila zvedela, da Nandeta ne bode več k hiši. Pride pa drug, če hoče, če neče pa vse jedno, bila bi rekla. Jezilo bi jo bilo, to se ve, uže nekoliko, uže zarad razžaljenega samoljubja, da bi jo bil pustil. Ali deklica je bila tudi, kakor so druge: moža dobiti je hotela, čeravno strasti v njej od kraja ni bilo, niti ne preobilice nežnih čutil. Polonica je imela od mladega polnø roke dela, misliti niti ni utegnila. Tudi so jo z osorno besedo na delo gonili, torej je ni imelo kaj navaditi uže iz prva mehkosrčnosti in vzbuditi potrebe ljubezni. Malo je od kraja govorila ž njim, kadar sta bila

ali sama ali kadar sta bila v družbi. Ali kadar se mu je nasmijala, da so v gladkem lepem pak zagorelem lici naredile se nepopisno ljubeznjive jamice in so se pokazale mej rudečimi ustnicami beli zobje, a se jej pod velikimi obrvmi najlepše črne oči zaiskrile, bil je tuji sosed Nande ves ognjen od ljubezni do nje, in rekel je, da mora njegova biti, ako se ves svet protivi. Tačas ga je tudi ona posebno pogledala, rada pogledala, čudeča se njegovim besedam. In ker je te besede mnogokrat slišala, verovala jim je, verovala tem bolj, ker je ta mož prvi bil, ki jej je podobno govoril. In verovala je, da jo ta mož ljubi, kakor bi je najbrž nobeden drug ne ljubil tako močno. Polonica, hči samotne kmetske hiše, ni mnogo shajala se z družimi ljudmi. Poznala je fante ali mlade móžke od nedelje s pota od maše, ki pa ni bil dolg skupen, iz semnja, kamor je bila nekaterikrat šla in z nekoliko tacih prilik. A kolikor jih je poznala, nobeden ni govoril tako lepo o ljubezni kakor ta Nande. Zato ga je vedno rajša imela, ako mu tudi tega ni pripovedovala. Sram jo je bilo pokazati se mu. Na dalje pa je bila tudi mati povedala na tihoma svojej hčeri z brezobzirno odkritostjo in kmetsko iskrenostjo, ki nema navade stoprav primernih besedij iskati, kadar je treba vso resnico povedati: mati Mozolka je bila hčeri jasno in brez izbire besedij razložila, v kakej nevarnosti so dekleta pred moškimi in zakaj in kako je treba varovati se jej Nanda dotlé, dokler gospod fajmošter pred altarjem ne položi štole čez njiju roke. Čista kakor čuvarica vestalskega ognja poznala je Polonica vendar uže po materi življenje in se čuvala. Na videz je bila hladna, v istini pa vse je gorelo v njej. To je strast Nandu le množilo, in — kakor je pri tacih prilikah navada — rotil se jej je, da mora njegova biti, in bil ves v plamenu, kakor mladič dvajstih let.

Zakaj je torej ženitev odlašal? Kakšni so bili tisti opravi, ki jih je po svetu imel, da ga ni bilo domá? O tem Nande Polonici ni rad odgovarjal, in to jo je nekoliko peklo, poleg tega, da je radovedna bila, čeravno ne tako močno kot druge ženske, kajti močno radovedne ženske baje da teško izkušnjave premagujejo.

Tist pak, ki je imel živo protivnost in čudno sovražnost do tujca ženina, bil je Pavlek, sedemnajstletni brat Poloničin, rahel tenkokožen mladenič, kateremu so vsi sosednji ljudje z obraza v obraz rekali: „E, Pavlek kako si zelen, kako si bled, ti pojdeš za očetom v

krtovo deželo, škoda za te; mar bi živel!" Pavleka je taka kmetska bolniška tolažba sicer jezila, a še bolj ga je jezilo, da ta njemu zoperni tujec v njegovo rojstno hišo hodi in da je sestra tako neumna, da ga ne zapodi! Instinktivno je dečko Nanda sovražil, da mu niti odgovarjal ni, ako ga je ta ogovarjal. Ali ker je bil Pavlek najmlajši pri hiši, niso ga dosti vprašali za svet in za to ali ima dobro in slabo mnenje o kom. To je menda tudi snubač hitro opazil, za to se s časom niti več trudil ni bratca za se pridobiti.

Poleg njega je bil tudi strije Blaž od kraja protivnik Nandetu. Strije Blaž Mozol je bil prav za prav nekakav nepotrebnik pri hiši. Svojo doto je bil zapravlil in zapil na veselicah in nedeljskih popoldnevih uže večjidel za časa gospodarstva svojega brata. Njegova svakinja bi ga bila torej smela od hiše zapoditi; ali mislila je: naj sedi tu, kam hoče iti, delati se mu dosti ne ljubi, jesti mu imamo kaj dati, hvala Bogu. Tako je bil Blaž pri hiši kot strije, svetovalec, pomagač in postopač. Blaž se je zvesto doma držal, dokler ni kak denar kje zaslužil ali dobil, kateri ga je z neznano silo brž v krčmo gnal. Tudi Blaž je imel glas v svetovalstvu Mozolove hiše, čeravno le bolj posvetujoč glas, ker zgodilo se je zmirom le tisto, kar je mati Mozolka ukrenila. Ker izpregovorjena beseda pri ljudeh zmirom več ali menj izda in nekoliko nje obvisi, bil bi se tudi Blaž nekoliko protivil zoper to, da se ta čudni tujec hoče ženiti na Mozolovini. Ali Nande je bil izpoznal, kje je strije Blaževa potipna stran. Pogosto ga je na vino povabil, in za vino, surovo ali žgano vino, bil bi Blaž dušo dal, nikari pa svoje nečakinje, katero je pa sicer rad imel. Blaž se je tolažil, da kdor žejnemu bližnjemu rad vina plača, tak ne more zel človek biti, in če je tudi iz nemškega Štajerja doma, tako daleč, da noben naš človek ne ve kje.

Po tem si tedaj lahko razložimo, kako je to, da smo bili Blaža našli ob semnji v Kamniku v Joštovej krčmi z Nandom pijočega in na njegove stroške.

Tudi je zdaj jasno, zakaj se je Nande, — da ostanemo pri tem imenu vsaj dokler prijatelj Blaž sam še družega ne ve — tako odločno za Blaža potegnil, ko je njegovo življenje v opasnosti bilo.

(Dalje prihodnjič.)

Spomini o cirkniškem jezeru.

Spisal dr. H. Dolenc.

II.

Povedal sem uže, da ne samo lovcu, ampak tudi uže opazovalcu in napósled človeku, katerega veselijo priroda in živali, je jezero znamenito mesto zabave in radosti.

V tem oziru so pa zopet najživahnejše dobe: skoro vsako leto mej Mašami, kadar jezero uže bolj na naglo usahuje in zginuje; o hudej zimi, kadar se žival od severa proti jugu pomika, posebno kadar pride dosti labudov, in napósled o spomladnem času, kadar ponočna nevihta proti severu vračajočo se žival na jezeru ustavlja. Imel sem priliko vsako teh dob večkrat opazovati in povedati hočem, kar mi je ostalo v spominu najbolj znamenitega.

Prva zima, katero sem prebil blizu jezera, ni bila ugodna za lov s puško. Vreme se je mešalo: vrstili so se sneg, mraz, pa zopet južno vreme. Tudi se nisem še znal po vremenu ravnati, kar je vsakemu treba, ako neče zastoj pota delati in ob pravem času na pravem kraji in mestu biti.

Vendar tudi za te poti, ki sem jih prvo zimo napravil, mi ni žal, vselej smo se kaj zmislili v kratek čas. Ako je bilo svitlo in tiho vreme, peljali smo se na čolnu proti Obrhu, kamor jo ribe potegnejo po zimi, ker je voda ondu gorkejša nego niže po strugi in pod ledom. V čolnu smo imeli osti in gledali smo za ribami. Navadno je jeden vozil, drug z ostmi v roki pa spredaj stal in gledal, kje bode ugledal ribo. S kraja se mi je kaj čudno zdelo, ko je spredaj stojeći mignil ali zinil, da stoj, potem pa zagnal osti v globočino in največkrat nasajeno ribo iz vode izvlekel. Dostikrat in dostikrat sem se vozil in prepeljšaval, predno sem se tudi jaz privadil ribo v vodi in pri tleh ugledati; tudi sem kasnejé večkrat poskusil z ostmi jo nasaditi, toda temu se nisem privadil, le malokdaj se mi je posrečilo. Najteže je pri tem delu zmeriti globočino in iz prave daljave osti zapoditi. Ribe, o katerih govorim, so ščuke, katere jezerci splošno le „ribe“ imenujejo, a šlajne in menke s pravim imenom zaznamejujejo. Ščuka ima navado, da prav mirno stoji in še le, ko si jo

prepodil ali pa ko za živežem šine, prestavi se in zopet na miru obstoji. Kadar tako stoji, da se vsa vidi, jo je teže nabosti, kajti tudi ona pretečo nevarnost opazi ter se premakne. Lóže jo nabodeš, kadar jo mej mahom ali pri koreniki ugledaš, ali zato je pa treba imeti vajeno oko. To pa imajo jezerci. Poldrug seženj globoko bo stala in samo repno plavút kazala, pa izgubljena je!

Da sta v tem lovu boter Vrag in Stáreč Miha mojstra bila, ni treba omenjati, ali bolj kratkočasil sem se, kadar so šli očetje v gozd in smo se odpravili na ribji lov Mihova starejša dva, Vragov Francek in jaz ž njimi. Starejši Mihov, tudi France po imenu, bil je vodja in poveljnik, jaz sem dobil osti v roke, France se je nastavil zraven mene, druga dva sta vozila.

„Počasi vozita, pa držita čoln, kadar bom rekel!“ bilo je prvo povelje. „Stoj! gospod jo vidijo! Ali jo vidite?“

— „Kje!“

— „Meni osti, meni! Držita čoln!“

Dal sem osti, France je nameril in največkrat ribo res nasadil, a vselej, kadar je grešil, morala sta biti kriva vozača. Saj veste, da vsak lovec ima zmirom izgovor pri roki, in kakor je oče Miha Franceta krivega stavil, kadar je on grešil, tako je France zdaj nad mlajšimi se znašal. Čudil sem se mu, kako je znal mene izgovarjati, ko sem časi kar po desetkrat zapóred ribo izgrešil. Tudi pri meni sta bila vselej vozača kriva, zmirom bolj trde besede so padale in poudarjal je France vedno, da tako slabo vozita, da še gospod ne morejo ribe ujeti. Fanta sta molčala, pa svojo mislila; zdi se mi, da časih sta se tudi jeden drugemu namuznila, kadar je France gospodovo spretnost poudarjal.

Ali še drugo pripravo za loviti smo imeli s seboj in kaj mislite, kaj? Žimnate zanjke na tánkkih, precej dolgih palicah. Dokler nisem na jezero zahajal, tudi jaz nisem nikdar slišal še menj pa videl, da bi se ribe v zanjke lovile. To se godi tako: Manjšim ribam, ki še niso za osti, in so tudi menj plašne, se kar počasi z zanjko približuješ in ko se ti posreči, da ribi glavo zajameš, takrat hitro potegneš in riba visi v zanjki. Temu lovu sem se bil tudi jaz privadil in prav dostikrat se ž njim kratkočasil. Toda največ smeha in zabave mi je delalo gledati fantiče, kadar so ribe pod ledom izbijali.

To se godi, kadar je jezero zamrzneno. Manjše ribice se pred večjimi kolikor mogoče h kraju pomaknejo in tičijo pod ledom v mahu.

in travulji. Fantiči si napravijo trde bunke največ iz kake korenike ali grče izrezane in jih nasadijo na precej dolge voljne palčice. Vsa priprava se imenuje kladvice.

Nastavijo se lovci ali kakor bi jih morebiti bolje imenoval — nastavijo se ribiči v vrsto in dalje gredé potrkavajo po ledu. Riba, nad katero ravno potrkaš, šine izpod mahú ali trave, takrat pa kdor more, udari s silo za njo. Ako zadeneš ravno nad njo po ledu, riba takoj belo pokaže, to je omedlela je ali popolnoma mrtva zvrne se na hrbet. Ribiči pristopijo z bunkami, prebijejo led, polože ribo nad led poleg prebite luknje, pa hajdi dalje! Ali to se ti ne posreči vselej in celó malokdaj se pripeti, da bi ribo kar na prvi mah zadel. Tudi ne šine riba ravno naprej, ampak največkrat po strani proti globokej vodi, pa tudi nazaj pod ribiči. Kjer se riba priustavi, kaliž naredi, to je, vodo nekoliko zmoti.

Za ribo in kaližem obračajo in obrnejo se vsi in vsak maha, a ne vselej po ribi, večkrat tudi po sosedovej nogi. Krik se vname „Glej jo! Daj jo! O joj, moja noga! Brani jej v breg!“ Na polzlem ledu tudi nekateri pade, drug nanj in tako se vse giblje, obrača, pada, maha, dokler riba belega ne pokaže ali pa ne uide v globočino. Kadar se tó ali ono zgodi, nastavi se zopet vrsta in nadaljuje lov. Samo kakšen ranjenec zaostane in jokaje preti: „Le čakaj, ti bom uže vrnil!“ Ali kadar zagleda, da je spet riba v sredi, pozabi bolečine in ako tudi nekolika kinka, kmalu je zopet mej ribiči. Pa ni vsak, da bi z lepa pozabil, ako jo po nogi dobi.

— „Ti si me! Zakaj si me?“

— „Ne jaz, ta te je!“

Bunke se nad glavami pokažejo in hudo bi bilo, ko bi se mož moža ne bal, in bi piskerčki ne samo kipeli, ampak tudi pokati začeli.

Kadar sta bila voda in led po tem, da je bilo mogoče ribe izbijati, vselej sem si privoščil to veselje. Poskušal sem sam, ali za odrastlega to ni, posebno, ako se ni od mladosti tega vadil.

Spremljal sem ribiče in pazil na to, da ne bi bil v sredi, kadar se je kakšna huda bitka začela. —

Kadar bode mogoče tudi našim umetnikom po domovini prehajati in si predmete za slike nabirati, bodo dostikrat tudi cirkniško jezero in prizori na njem v ta namen služili, ampak preverjen sem, da prijetnejše slike gotovo ne bode, nego ta, ki bode ravno omenjene ribiče predstavljala. Ker se pa to najbrž ne bode še tako hitro

zgodilo, in bodo sedanji ribiči uže nekoliko odrastli, hočem najoriginalnejšega mej njimi nekoliko opisati. Bil je to o mojem času Mihov tretji sin Šimon po imenu. Za tem imenom bi vsak Bog ve kaj pričakoval, ali tukaj je služilo možaku, ki je bil to samo po imenu in po obnašanji, dorastel še ni bil tudi še za deseto leto ne. Prišel sem zopet na jezero in Vragov Francek mi je takoj povedal, da denes bi bilo dobro za ribe izbijati.

„No, skličič jih skupaj, pa gremo!“

In prišli so, toda malo jih je bilo in zatorej je Starčev France, ko smo šli mimo hiše, tudi še Šimona poklical. Dasiravno v hudej zimi, prikazal se je mož na pragu bos in v samih hlačicah z jedno naramnico.

„Z nami pojdi!“ mu veli France.

„Ja, bos bom hodil!“ oglasi se Šimon.

„Materine črevlje poišči pa očetovo kamižolo.“

Šli smo dalje in kmalu nas je došel Šimon po vseh štirih, kajti rokavi so ravno do tal viseli. Ko smo prišli na led, so Šimonu rokave zavihali, strašni črevlji so krevsali po ledu in velika kamižola s polhovko nad seboj se je v vrsti dalje pomikala. Ubogi Šimon! Vsega, kar ni bilo prav, bil je on kriv, ali znal se je po robu postavljati in oba skupaj sva vendar toliko zmagovala, da ni bil Šimon iz vrste izključen. In tudi ko smo po končanem lovu pri Vragovih krepčali se z belim kruhom, je Šimon tak kos odgriznil in po ustih preobračal, da niti črevljem niti kamižoli ni bilo v sramoto.

In ko so mu soribiči očitali, da je on kriv, da je največja riba v breg ušla in da je on namestu po ribi Teličevega celo po hrbtu udaril, je Šimon tudi vedel kaj odgovarjati in celó Vragov boter so rekli: „Le pustite Šimona, on je uže možak, dasiravno ga nista krojač in črevljar še nikdar premerila.“

In tako je bil tudi Šimon mej lovce in ribiče uvrščen in dandenes mu ga najbrž ni para.

Estetična načela pri obleki in stanovanji.

Spisal Ivan Franke.

III.

Kar se tiče značaja posameznih barv, bilo je uže povedano, da je bela barva, barva svetlobe, pozitiven pol, in črna, barva teme, negativen pol v celem krogu barv; vse druge so v sredi teh dveh skrajnosti. Bela v istih okoliščinah z drugimi je bolj svitla, črna bolj temna, ko vsaka druga. Jedna poleg druge ločita se le v tem, da sta si popolnoma nasprotni in še le v dotiki z drugimi barvami razvijajo se njih posebne razlikovalne lastnosti. Vsaka druga barva postane poleg bele bolj intenzivna in napojena; taka je, kakor da bi se jej primešalo malo sive ali bele, povzdigne se pa v svetlosti. Bela je naravna podlaga, črna naravno krilo ali negacija, zanikanje, vsake srednje barve. Kadar sta obe zjedinjeni, vidi se naravno, da je bela za podlago in črna nanescena ali krilo: zato pišemo in risamo s črnim na belo, a nasprotno, belo na črnem samo malokdaj rabimo in sicer takrat, kadar se ima črna podlaga zopet na belem ali sploh na bolj svitem površju odlikovati, n. pr. napisi za firme, table za prodajalnice in gostilne na svetlih hišnih stenah. Črno na belem dela ves drug vtis, nego nasprotno. Vzemimo, da se dimnikar gredé mimo péka ob tega oplazi, lahko je umeti, da bo peku črni madež na belej obleki jako neljub, čutil se bode omadeževanega, dimnikar se bode najbrž smijal svoje belej lisi. Črni Afričan in človek temne kože ne potrebuje take obleke, kakor beli človek, kajti vsako belo površje je samo ob sebi vabljivo, in je, rekel bi, po naravi namenjeno biti pomalano z drugimi barvami. Nehoté se domišljam tu na one lastnosti malih otrok, vsled katerih jim je tako teško ne skušati svoje umetnosti na novo pobeljenih stenah. Belo pomeni za človeško predstavljenje na vsak način jednotno, čisto, neomadeževano — nedolžnost. Sneg je bel, dnevno pravimo tudi beli dan. Črno nam pomeni resnobo, globokost, temo, noč, sovražno-negativno. Barva človeškega rodu, kože in las spreminja se od bele do črne; srednje barve: rumena, rujava in rudeča, naglašane so bolj po principu svetlobe, nego intenzitete in izključene so vse odločne, vpijoče srednje barve: zelena, modra, živo rumena

in rudeča. Bela kakor črna kažeti na prazno, negativno, zato služiti vsaka zase ali zjedinjeni v pomen smrti. Žalujemo v črnej obleki, Kitajci v belej; vplétajo si bel trak v svojo črno kito; njih duhovniki nosijo bele haline.

Rumena, v svitlosti belej najbližja, je barva vsega, kar se sveti in blišči, od česar izhaja svitloba. Belo je barva svitlobe v pasivnem, rumeno v aktivnem zmyslu. Na belej se vsaka druga barva bolj blišči, rumena razsvetljuje vsako drugo barvo, ali daje jej nekoliko svojega ognja. Razmerje rumenega k rudečemu je razmerje svitlobe, žara h gorkoti. Rudeče ima svoj tipus v žarečem oglji ali splošno v vsem notranjetplem in vročem, tudi v človeški krvi. Zato pomeni posebno pogum, notranji nemir, navdušenje, jezo, ter je sploh eminentno vojna nijansa barv. Na otroke, divjake in nekatere živali ima ta barva poseben vzbujajoč in oživljavač vtis. Otrok seže najprej po rudečej igrači. Bolj temna nijansa, približujoča se črnemu, je tudi barva kraljeve moči in krasote, bolj svetla pa, roza, je podoba nežne čuti ljubezni. Rumeno pomeni tudi svitlost, žar, moč, mogočnost, nje tipus je solnce, vir zemeljske svitlobe. Na Kitajskem je cesarska barva rumena, óna cerkvenih poslopij in svetišč rudeča. Rumena barva tipična je razven v solnci tudi v zlatu in levu, v treh najmočnejših stvareh, vsaka v svojem okrožji. Radi jih jedinimo, n. pr. v gostilniških naslovih, kakor: pri zlatem solnci, pri zlatem levu. Rumeno pomeni tudi neprijetne strasti, nevoščljivost, sovraštvo in ljubosumnost.

Modra in zelena, prva tipična na jasnem nebu, druga na rastlinstvu, prijati očesu v najobširnejšoj meri, v takej obširnosti bi vid ne mogel prebivati rumene in rudeče. Zeleno pomeni realnost, torej služi za izraz veselega, srečnega upa, modra, najbolj eterična in najmenj realna barva, pa idealnost, tudi zamišljeno hrepenečo ljubezen.

Oranž in violet ali višnjevo; prvej je sad istega imena, pomaranča ali oranža, najodločnejši tipus, drugej ponižna cvetlica vijolica. Oranž, ki ima zjedinjene lastnosti rumene in rudeče barve, pomeni ponosno dozorelost, bogastvo in rodovitnost.

Siva in rujava imati zeló jednak moten, nenaglašen, trezen in prozaičen značaj; ne vežemo z njima tako odločnih idealnih ali optičnih čutil kakor s prej omenjenimi barvami. Siva je megla, oblaki so sivi, vse motno ali soparno nam je sivo, siva je ona dolgouhata žival,

katere ime prikladamo tudi posebno nerodnim in neumnim ljudem; Göthe imenuje teorijo sivo, ker je suhoparna, megljena in abstraktna. Ker te dve barvi najmenj vpijeti in ne vlečeti očíj in pozornosti náse, sta posebno primerni za navadno meščansko obleko v sedanjosti v času ravnopravnosti in demokratije. Res se zdaj občinstvo poleg črne v take barve oblači, katere se okolo teh dveh sučejo. Nehoté se domišljamo tudi redovniške kute, rujave, sive ali črne.

Razumljivo bode iz lastnostij in iz značaja barv, zakaj ločijo slikarji vse barve in nijanse v gorke ali tople in hladne ali mrzle. Rumena in rudeča sta odločno toplega, modra hladnega značaja. Vse druge nijance barv tudi bolj neutralne, bližajo se jednej teh treh. Kadar se bližajo rumenej ali rudečej, so tople; ako premaguje v njih modra, so hladne. Zelena barva rastlin je mnogih nijans, tako je n. pr. zelje hladne, lipovo perje, čim bliže jeseni, tem toplejše zelene barve. Belo perilo poškrabljeno (šterkano) brez indige, je toplo proti ónemu, katero je z indigo nekoliko modro pobarvano. V málinih za riž je to dobro znano in popravi se malo rumenkasti riž pridejavši mu indige v belega, ki je prav za prav hladnosivkaste nijanse. Evropski porcelan je nekoliko zamodrel v primeri s kitajskim, ta se vidi bolj svitel in je tudi zaradi tega bolj v ceni. Ravno tako je imenitni kararski marmor hladne nijanse, ker vleče malo v modro, sivkasto in za kípe ni tako primeren kakor je óni starogrških kipov, do sedanjega časa ohranjenih. Razumljivo bo zdaj, zakaj je hotel slavní arhitekt Hansen na Dunaji poslopje za avstrijski parlament, grajeno v prekrasnem korintiškim zlogu, zidati iz pentelskega marmorja.

Načelu jednakomerne razdelitve pri sestavljenji barv nasprotno je óno podložnosti ali subordinacije, sestavljenja po kontrastu ali nasprotji in obstoji v tem, da se kontrasti barv in tonov ne nivelujejo, ne umirujejo po ravnomerji svojih vtisov ali učinkov, po svojej aktiviteti, ampak da se kontrasti povzdigujejo mej seboj do odločnega vrhunca in da tako močno naglašán kontrast nadvladuje vso sistemo. Po tem nadvladanji jednega dela nad druge, kateri imajo menj vidne tone, doseže se jednota in celota harmoničnega skupnega vtisa. Ta sistema je primerna za vse objekte samostalnega pomena, za slike. Kontrast ne obstoji v tem, da sta si dve barvi zoperni, da bi jedna drugo pobijala, ampak da sta si v svojem značaji kolikor móči različni in oddaljeni, da je mej njima velik interval. Po lastnosti se pokriva skoraj vselej izraz kontrast z besedo komplement. Dopolnilne barve

so mej seboj v največjem kontrastu. Če postaviš dve nasprotni barvi v dotiko, vidita se obe bolj napojeni in efektni nego sami na sebi. Temno postane poleg svetlega bolj globoko, svitlo bolj živahno in svetilno poleg temnega, posebno, kadar je obdano od temnih partij. Nepravilen kontrast, t. j. če nista barvi dopolnilni, pobija obe in jima jemlje odločnost. Rudeča in modro zelena v dotiki se povikšujeta, poleg rumene pa vleče rudeča na višnjevo, zelena na modro in vidita se bolj umazani, nego sta v resnici.

IV.

Obleka dela človeka, pravi star pregovor; poskusimo zatorej najprej tukaj razložena načela o barvah obrniti na človeško obleko ter pogledjmo, kakó jih more človek pri svojem oblačilu porabiti.

Denašnji moški spol oblači se samo v neutralne barve; pri teh ni harmonije ne disharmonije; pri teh ni možnih nobednih pomot in pogrškov zoper občna načela. Ozirati se nam je samo na ženstvo. Opiraje se na to, kar smo o kontrastu barv povedali, opazujemo pri nežnem spolu dvojni tipus, namreč lahkega, malo naglašanega, nežnega pri plavkah ali blondinah, in močnega, mogočno poudarjanega pri črnuljah ali brunetah. *)

Tipična blondina je svitle kože, svetlih rumenkastih lás, oči so jej modre ne temne, na lici lahka, po nijansi bolj hladna rudečica; vsak ton prehaja mehko v sosednjega. Mej barvami ni nikjer velikega intervala, ne gledé intenzivnosti, ne svitlobe. Modre oči kontrastujejo sicer z inkarnatom, vendar le nežno, lasje s kožo v svitlobi, vendar ne odločno. Kadar izbira blondina barve za svoja oblačila, držati se jej je načela, katero je na njej izrazila priroda sama in zoper to načelo ne sme grešiti. Voli naj torej pri svojej obleki barve milega značaja in naj ne jedini in ne združuje na sebi preveč poudarjanih kontrastov, ako neče, da njena obleka ne vleče preveč pozornosti nase in da ostane osoba poglobljena reč. Najvažneje je pri vseh slučajih, kaj si plavka ali blondina napravlja blizu glave. Popolnem pravilno je za plavko, kakor za vse druge, da je vselej vidni del inkarnata ločen z belim, namreč s perilom od druge obleke. Bela

*) Italijani imenujejo ženstvo „il gentil sesso“, nežni spol, in to ime je pravilnejše nego nemško „das schöne Geschlecht“, ker pri vseh narodih se nahaja več lepih moških nego ženskih, ako lepoto določuje dovršena in popolna rast vsega človeškega telesa.

tkanina povzdiguje mehko in transparenco kože; v to svrhu so še najboljše bele špice, in sicer óne iz debele niti jej ugájajo bolj nego iz drobne, ker dajú koži več (morbidece. *) Prav mehke in tanke bele reči so za ta posel premalo odločnega značaja. Plavki je priporočati roza, ne pretemna modra ali azurna, tudi še zelena barva; zadnja mora biti úže nekoliko neutralizovana, ker živo zelena šteje úže mej hude barve. Varuje naj se odločno rumene in pomerančasto žolte. Tem barvam zahteva oko po fizioloóičnem zakonu v dopolnilo modro in zeleno modro; vsled tega delata te dve barvi v večjej masi blizu obraza inkarnat sivkast in bolehen, njegova naravna živahnost je tako rekoč pokrita z modro ali višnjevo dopolnitvijo. Močno ali temno rudeča tudi ni plavki ugodna, ker jej pobija lahko tako nežno rudečico na lici in ima lastnosti prejšnjih dveh, če tudi ne v takej meri. Tudi odločno višnjeva ne déla dobro, ker daje inkarnatu nekaj rumenkastega. Za plavko torej nikakor ni močen kolorističen materijal in le takrat jej ne škodujejo odločne barve kakor rumena i. t. d. naj si bode v manjšej ali večjej masi, kadar je njih nijansa neutralizovana v sivkasto ali kako drugače.

Črnolase ženske imajo nekaj tajnega, skrivnostnega, kakor bi se jim človek ne mogel tako lahko približati; nádejamo se pri njih hudih strastij, burnih in viharnih čutov in prizorov. Ta vtis je nekoliko tradicija, po izkušnjah utrjena, nekoliko pa je prisojati vnanjemu prikazu brunete. Inkarnat, če tudi ne vselej briljanten, izpreminja se v bolj toplih nijansah v rumenkastega ali rujavkastega; oči temne, žareče pod močnim odločno potegnenim obokom obrvij, forme največ prononsirane in čvrste, ki prihajajo posebno takrat do veljave, kadar je inkarnat jednoten brez rudečice na licu. Obraz je obrobljen od črnih las, ki se v svitlobi temno modro bliščé. In tako je zjedinen tu močen odločen kontrast v barvi in svitlobi. Úže v očesu samem je cela škala, od belega do popolne teme. Da íma s takimi naravnimi krasotami obdarjena ženska svojo nošo voliti v drugih barvah nego plavka, ni dvombe. Najbolje stori, če si voli obleko v zmislu tistih barv, katere je úže priroda na njej izrazila in če se zatorej poslučuje močnih odločnih barv. Tople nijanse od globoko rudeče do črne so jej v vsakem slučaji ugodne; toda rudeča ne vleče

*) Italijanski izraz, ki pomeni toliko, kakor nežna mehkoata. Nemci ga rabijo nepreloženega.

na višnjevo, ampak bolj na rujavo stran. Da bruneta rada vtakne v lase temno rožo ali nosi trak jednake barve, je znano in tudi pravilno. Odločno višnjeva barva ni posebno ugodna, ker ima rumeno za dopolnilo in povzdiguje inkarnatu rumenkasto nijanso. Svitlo rumena je preveč bliščeča barva, prekosi vsak inkarnat v svitlobi in briljanci tona, vriva se torej na škodo dela, kateremu ima le služiti, t. j. obraza, v oči in ga kaže očesu bolj sivega, nego je v resnici. V večjeji masi škoduje rumeno tudi črnolasej ženski, k večjemu se more brez škode posluževati kake male stvari te močne barve. Znano je, da so blede črnolase ženske pri luči videti jako bele, bolj bele nego blondine. Naša umetljiva svitloba, sveče, gaz, petrolej, je v primeri k solnčnej rumenkasta in to rumeno duši rumenkasto barvo inkarnata, da ostane le bolj sivkasta nijansa, in ta s temnimi rečmi obdana, postane svitla in bela. Črno krilo, dandenes tako priljubljeno in čislano za najbolj elegantno, ima vendar le oni značaj o črnej barvi zgoraj naveden in je krilo žalovanja; jedini dobiček, da se vidi v njem rast bolj šibka, ni tolik, da bi se mu smeli žrtvovati vsi drugi dobički prihajajoči iz umno sestavljenih barv.

Napojeni, odločni in globoki toni, niso še vpijoči. Zlato, čisto zlato je svitile intenzivne rumene barve, vendar je še milo poleg krom-rumene ali kadmija. Spektralne barve in one cvetlic so tudi jako odločne in intenzivne. Toda te barve so delane s svitlobo samo in so tako eterične, da jih ni mogoče s to krasoto na blagu posnemati. Naš materijal za koloriranje ni eteričen, ampak večinoma zelo materijalen; če rabimo žive barve tako, da jih ne neutralizujemo t. j. da jim ne primešamo nekoliko nasprotno ali dopolnilne barve, je rezultat surov in dobimo mesto briljantnih samo vpijoče, zbdljive, strupene barve, n. pr. moder in zelen ultramarin, krom, cinober i. dr. Zeleni toni volne za vezenje (štikarijo) in oni tepihi z velikimi rudečimi rožami in jako zelenim perjem so tudi dober vzgled vpijočih barv in kakeršnih se je treba vselej ogibati. Po vplivanji obrtniških muzejev in šol, umetnikov in učenjakov se je industrija glede sestavljenja barv v malo letih uže mnogo izboljšala in upati je, da je tisti čas pri kraji, v katerem se okus izobraženih od tako imenovanega, t. j. psovanega kmetskega, samo v tem loči, da ves kolorit zanikuje.

Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika,

obradjuje Dj. Daničić.

Spisal Fr. Levstik.

Nad deset lét je pod upravo učenega jezikoslovca Srba gosp. dr. Daničića temu „rječniku“ gradivo nabirala jugoslavenska akademija; a baš g. Daničića svét je bil, naj ona poskrbí, da tak slóvník príde na svítlo. Zató je tudi akademija zdaj pozvala njega, da bi od znesenega gradiva sestavil slóvník, in srbska vlada, ceněč tega déla važnost, oprostila ga nekaj časa dolžnostij, katere ima v svojej domovini.

Minilo je nekoliko tednov, od kar je imenovanega „rječnika“ v latínici mej ljúdi prišel 1. zvézek I. déla, in to od slóva: „A“ do slóva: „Besjéda.“ To je napolnilo 240 zeló tesnih stranij. Izdajati ga je začela „jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. U Zagrebu u knjižarnici Lavoslava Hartmana na prodaju. Tisak dioničke tiskare.“ Knjiga ima véliko osmérko, imenovano „lexikon-oktav.“ Vsaka stran se na dvé polovíci delí s črto po srédi. Písmena so zrnáta in krasna, da-si drobna, papír lep in trden, kakor izvéstno prístoji knjigi, katera bode Hrvatom, Srbom in tudi Slovénom vedno ter vedno v rokah. Poprave tiskóvnih pomót so dobro dovršene, da zatorej nahajaš le malo hčb, in z večíne so tudi té neznatne. Kdor koli se je uže mučil s tiskóvnim popravljanjem, vé, kakó je tak posel težaven zlasti v znanstvenih knjigah, a še posebno v slóvníkih, kakeršen je tá, o katerem zdaj govorimo.

Gosp. Daničić je v „rječniku“ latínico podpolnil z nekaterimi znamenji, in to za glasóve (zlító izrékane): dj, dž, lj, nj, kar hvalimo, ker je teh znamenj slóvníku treba, ako hočemo na tanko pisati, kakor se govóri in kakor veléva znanstvo. Tega naj bi ne pozabili óni, kateri sestavljajo slovensko-nemški slóvník. V „rječniku“ vrhu tega tudi, kder so hotele imeti starosrbske besede, nahajamo s cirilico natísuen zamolkli samoglasnik „i“ in latínsko písmo „ê“ za „jati.“ Slóvníškej terminologiji služi latínski jezik, in tudi besede se tolmače z latínsčino, a ne z nemščino, na pr. béčiti, béčim, impf., trudere, torquere. Vsakej besedi je dodano, iz katerega korena je porojena, katerega

véka se prvič nahaja v književnih spomenicih, doklé je bila v rabi, ako zdaj uže né obična, in kateri slóvniki so jo uže iméli v sebi. A slóvniki se tí naštevajo: Vrančić (Verantius), Mikalja, Bela (Della Bella), Belosténeć, Jambrešić, Stulić (Stulli), Voltiggi, Vuk, Daničić; — Jovanović, rječnik sviju varoši, varošica i sela u Srbiji, Mašek, Repertorio delle località del regno di Dalmazia, Šulek, jugoslavenski imenik bilja itd. — Bogata hranišča južnoslovenskega jezika!

O tujih besedah, ki jih je v tem zvezki obilo, čitamo vselej, od kod je katera prišla. Vsak uméje, kdor se je kdaj s takim poslom bavil, kolike pazljivosti in učenosti je treba, a to še posebno sestavljaču srbskega slóvnika, ker je v tem narečju vedno imeti na umi grški, latinski, vlaški, némški, turški, ogerski in tudi rabanaski jezik, česar je pisatelj slovenskega slóvnika osvobodjen; kajti mí smo vzeli na pósodo res obilo némških in vlaških beséd, a námamo ni turških ni ogerskih, osobito ne po kranjskej deželi, razven malega številca, in tudi nekatere izmej teh bode še skrbneje razgledati, ter pokaže se morebiti, da po resnici zopet néso ni turške ni ogerske. A z druge strani je Srbu in Hrvatú mnogo laže slóvník pisati, nego li Slovénu. To govoréč imamo na umi slovénške ali od konca do kraja zlugáne, ali végaste in pohabljene, rekše, na pól resnične a na pól spakudrane besede, kakeršnih je v nakaterih naših uže natisnenih a posebno v rokópisnih zbirkah malo ne tóliko, kolikor zdravih in dobrih. Srbskemu in hrvatskemu narečju se ta rak né také globoko zajédel v meso, kakor nam.

Némški Grimmov slóvník je posebno z ene strani g. Daničiću služil v ogledalo. Tudi „rječnik“ ima zatorej zeló mnogo primerov iz pisateljev, in to vselej z dostavljeno stranico, kdé se kaj nahaja v izvírniki. Razprave o nekaterih besedah so jako obširne, posebno o veznicah. O besedici: „A“ je 26½ stranij, ter o besedici: „Ako“ 14 stranij. Morebiti se komu zdí tega preveč, da-si je dobrega blaga, kakeršno ponuja „rječnik“, bolje preobilo, nego li premalo. Na pr. o rečenej besedici: „A“ se naštevajo in z mnogimi priméri iz veljavnih pisateljev potrjújo vsi razni slučaji, ob katerih ta veznica more služiti, in pripoveduje se, kaj znači ob vsacem slučaji posebe, ter tudi se dodajó vse druge manjše besédice, kolikor jih kdaj ž njo stopi v družbo. Kakor je „rječnik“ tenák o tej besedi, také tudi o vseh drugih, kar se dostaje rabe, raznih konstrukcij in raznega značénja, da se je čúdit i Daničićevemu velícemu znanju srbskega jezika i trudoljubivosti

s katero je nakopičeno gradivo globoko premišljeno razbral ter v slóvniku nanizal in razpostavil, kder ima vsaka stvar svoje pravo mesto. Vsacemu Slovénu, res ljubécemu svoj rod in jezik, bode se iz te knjige premnogo učiti, zlasti kar se dostaje notranje čistote slovanske, pravilnih konstrukcij, nepokvarjene sintakse in rabe raznoličnih vezníc ter sploh jezikovega drobíža, ki ga je naše narečje, odtrgano od svojih južnih bratov, ali do konca izgubilo ali mrski ponémčilo.

V „rječniki“ posámične besede in celé stavke ž njimi vred nahajaš od pisateljev najstaréjše dobe do zdanjega časa, iz katerega so spet zeló izbirično v porabo odločeni samó oni pisatelji, ki so zajémali iz narodnega govóra; a vse drugo novo slovstvo se je ostavilo prihodnjemu času. Ako se ne mótimo, „rječnik“ séza do začetka „novoobraznega potujčevánja“, s katerim se ob énem uže tudi borí probujéna stara krepost slovanskega jezika. Ob sebi se umeje, da v njem za starimi knjigami svoje prvo mesto nahajajo narodne pesni, poslovice (pregovori), pripovedke in zagonetke (uganke), a izmej teh ima prvo ceno zopet vse óno, kar je nabral in spisal slavni Vuk Stefanović Karadžić. Vrhú tega je „rječnik“ hrvatsko-srbska imena ter príimke ljudém vzprijel od vseh krajev, iz raznih šematizmov in od koder je koli mogel; a v njem so tudi imena selom, brdom, rekam itd. Ni ptičev né pozabil, ni rib, ni ostalih različnih živálij, ni cvetlic, ni rastlín, gozdnega drevja, šibja, grmovja itd. Posebno radi smo tudi bili, iz Zoričićeve aritmetike (1766. l.) čitati primere, kakó se dobro in čisto slovanski govori, kadar je računati, ker je posebno nam Slovénom tacih vzrazov tréba, kakor slépcu vida. Baš to vsestransko tolikšno bogastvo temu délu, ki nam ga je po vsej pravíci imenovati zgodovínsko-kritičen slóvník, daje ceno, katera nikoli ne mine.

V oménjenem „rječniki“ se sploh jezik ne primerja k nobenemu družemu jeziku, niti ne k nobenemu živemu in mrtvemu narečju slovánskemu, razven kadar nanese prilika, da je treba odkriti postanek težkih ter nejasnih besed, in ta knjiga zatorej né primerjajoče jezikoslovno délo v strogem zmisli, česar ne grájemo, ker tak pôsel bode svoja posebna ter velíka nalóga prihodnjih časov; a z druge strani tudi „rječnik“ zopet primérja toliko, kolikor bi dolžán bil vsak, na vrhunci jezikoslovne znanosti stoječ mož, kateri bi kakeršnemu kóli slovánskemu plemenu zdaj sestavljal slóvník, osnován po jednacem črteži, po kakeršnem je Daničićev. Taka trudba je potrebna tudi sama o sebi, ker pisatelju rabi v svoj nauk, da mu pokaže pravo

moč in postanek vsake besede posebe, kolikor namreč tega zdanja védnost more stvoriti, pa naj-si tak pisatelj v svojej knjigi potlej o tem primerjanji kaj izpregovori ali ne izpregovori.

Dotekniti se je tukaj še néke druge, Hrvatom zeló kočljíve stvari, ki je tudi sama o sebi težka in zamotána. Bodi nam svobodno, i o tem svoje mnénje povedati. Trdili so učenjáki ter misle še do tega časa, da se južna slovanščina delí na trí plemena: „što“ govori Srb, „ča“ Hrvat, a „kaj“ mi Slovéni. To troje narečje so imenovali: srbsko, hrvatsko in slovénsko. Po jeziki je res takó in drugače ni biti ne more; a zgodovina je to vse prenarédila. Jezgra pravim Hrvatom je zdaj provincijalna Hrvatska in Zagreb nje stolica; a narod je tod kajkavsk. Vrhú tega hrvatski domorođci pričajo, da še do denašnjega dné Dalmatínci sami sebe i po najdáljnejših stranáh imenujo Hrvate, kar se ne zdí neverjétno; a Primorci okolo Réke in Istrani so si tudi v svésti svoje hrvatske krví, ali oboji govore (Istrani z večíne) čakavski. To premislivši vidimo, da kar „što“ govori, to je pravi Srb, a kar v provincijalne Hrvatskej govori „kaj“ in drugod „ča“, to je denes Hrvat, a kar zunaj Hrvatske goléí „káj“, to je zdaj Slovén.

Čakavščino so bili pisatelji zgodaj začeli prelivati v štókavščino, ter v poslédnjih létih se je posrbila še kajkavsko-hrvatska knjiga. Zatorej so tudi temu slóvníku vzdéli ime: „rječnik hrvatskoga *ili* srpskoga jezika“. To hoče reči, da je srbsko in hrvatsko narečje oboje samó jedno ter isto, kar né do zadnje trohe res: čakavščina je srbsčini bolj podobna, a hrvatska kajkavščina menj. Znano je, kar novéjši zgodopisei hrvatskega in srbskega slovstva učé, da je to obóje slovstvo jedno ter isto, pa tudi Srbi in Hrvati da so eden ter ist narod, ker je do zdaj oboje razdružavala samó zgodovinska osoda, posebno vera ter latínica in cirilica, a jezik da je povsod jednák, razven malih krájevnih razlík, osobíto po civilnej Hrvatskej. S kratka, Srb in Hrvat imata zdaj v knjigi en jezik, a mí Slovéní čestítamo obéma. Združena moč je silovítejša, nego razečpljena. Srb je Slován, Hrvat je Slován, in to nam je prvo. Samó tega vprašanja se né lahko iznebiti: ali so se v zgodovinskem „rječnici“ zgodovinskej hrvaščini brez kacega izúmka postavile prave gránice, kolikeršne jej pristoje, ali ne? Čakavščina je res dobila svoje odkazano mesto. A kajkavščina? Poslušajmo, kakó sam g. Daničić o tem govori v „ogledi“, ki ga je bil 1878. l. razposlal, predno je „rječnik“ jel sestavljati. Njega besede so:

„Hoće li ući u rječnik i „kajkavske riječi“? Ima riječi koje sada govore samo kajkavci a njegda ih je govorio i ostali narod i još po krajevima najviše udaljenijem od kajkavaca. Ima knjiga koje je na svaki način valjalo upotrebiti za ovaj rječnik, a u njima se miješaju oba govora, manje ili više. I u samom životu danas može se vidjeti kako ljudi miješajući se medju sobom prenose riječi iz jednoga govora u drugi: riječ koja je tako iz kajkavskoga govora ušla u običaj, ne može se izostaviti iz ovoga rječnika. Najposlije sam Bjelostjenac u svom kajkavskom rječniku ima mnogo riječi za koje veli da su „dalmatinske“; ne bi li trebalo ako ništa drugo a ono barem vratiti tu pažnju zaslužnom kajkavcu? — Po svemu tome mislim da treba u ovaj rječnik primiti i „kajkavske riječi“, ali samo riječi, i staviti ih u obličju koje bi imale u govoru ostaloga naroda, pa kod svake napomenuti da je iz kajkavskoga govora i kako u njemu glasi, ako glasi drugojačije. Što po mom mišljenju treba primiti samo riječi take bez primjera, s toga mislim da se i zadovoljiti treba samijem rječnicima, ostavljajući literaturu provincijalnomu rječniku, jer riječi kojih ne bi bilo ni u ostalom narodu ni u rječnicima kajkavskim ne može biti mnogo, pa bi šteta bila za ovaj rječnik gubiti vrijeme čitajući cijelu literaturu kajkavsku.“

Vidimo, da je ta stvar g. Daničiću delala muke in preglávica dovolj, kajti zná in vé tudi on, kakó vse troje narečje tu ter tam séza drugo v drugo, in kaka težava je časi, najti pravo mejo. V Zagrebi samem prosti narod govori kajkavski. Zatorej se ne moremo posebno čuditi, ako je v „rječnik“ zašla tudi naša: „B a z o v i c a (reci: būzovica) f., selo u primorju blizu Trsta“, koder prebivajo pravi, a ne hrvatski, nego naši kajkavci, katere smo vedno šteli ter jih štejemó še denes mej čiste Slovéne. A če je naša B ŭ z o v i c a hrvatska ali hrvatsko-srbska, né lahko razuméti, kakó je to, da v k a j k a v s k e m Zagrebi sestavljeni hrvatski zgodovinski slóvník z druge strani zopet kajkavščino, a ne slovenske, nego sam svojo hrvatsko, svojo zgodovinsko kajkavščino prezira také zeló, da jej prostora daje samó toliko, kolikor je zdaj uže mej svoje besede meša tudi štokavec in čakavec ter kolikor so je zbrali slóvníki, osobito Belosténeec in Jambrešić, a tudi iz teh da jo jemlje p o l o v í č n o, ker jo pretvarja na srbskega narečja obraz, in da vrata zapira vsemu kajkavsko-hrvatskemu slovstvu, ne vzprijemáje nikakeršnega priméra iz njega! Poleg tega sam g. Daničić priznava, da so v e n d e r n e k a t e r e knjige, ki jih je na vsak način bilo porabiti v „rječnik“, če tudi se v njih menj ali

bolj mešata oba govora; a na drugo plát on zopet misli, da „rječniku“ ne bi pridovalo, časa gubiti, čitajóč vse kajkavsko slovstvo. — Zakaj ne? Ali je starega hrvatsko-kajkavskega slovstva toliko, da bi ga mnogim delavcem, kakeršne ima akademija, trebalo za slóvník izpisavati Bog vé koliko lét? Kedáj se spet povrne taka lepa, ugodna prlíka, kakeršna je zdaj?

Po naših mislih so bili trije potje „rječniku“ odprti. Prvi pot: vsacemu od vseh treh govorov posebe sestaviti slóvník: štokavcem posebe, čakavcem posebe, hrvatskim kajkavcem posebe. Ali tega poti ne bi nihče hvalil, ker sta si čakavsko in štokavsko narečje takó blizu, da ju nikakor ne kaže na dvoje trgati. Zatorej bi drugi pot bil ta: štokavcem in čakavcem sestaviti ga vkupe in obojim odmeriti proti sebi po jednálíko pravice in pozora, a hrvatskim kajkavcem posebe. Ali tudi tukaj bi se bilo néke stvarí bati. Izvéstno bi najprvo začeli zdelovati štokavsko-čakavski „rječnik“, a kadar bi ta bil gotov, potem bi se morebiti kajkavsko-hrvatski zaléžal takó, da bi ga nikoli ne bilo na dan. Tretji pot: štokavcem, čakavcem in hrvatskim kajkavcem sestaviti ga vkupe ter vsem trojim proti sebi odmeriti vsacemu po jednálíko pravice in pozora, ker ne moremo najti pametnega vzroka, zakaj bi nam katero narečje izmej tega trojega bilo prezirati? Ali né vse tróje naše, — vse tróje slovansko in si zeló podobno? Ali se „rječnik“ ne imenuje tudi hrvatski? Ali né zdaj civilna Hrvatska prava jezgra vsem Hrvatom? — Takšno delo bi res bilo dostojno „jugoslavenske akademije!“

Kateri pot izmej teh treh se je odbral? — Tretji. — A kakó? — Vse pravice in ves pozor so dali štokavščini ter čakavščini, a iz hrvatske kajkavščine se je odločilo samó nekaj malega spisov, katerih priméri, če tudi némajo oblačíla dovolj svatovskega, vender le za pogrneno mizo sedé poleg štokavščine in čakavščine; vse drugo je tóličko da ne ostalo zunaj pred pragom, kajti zdelo se je treba, vzpríjemati samó besede, a tudi te preobražene po srbskem narečji, brez nobenih primerov slovstvenih, pabrane iz jednih slóvníkov. Kdé tukaj nahajamo tenko načrtane gránice? Kaj more to biti: kajkavščino v „rječnik“ jemati, a zopet je ne jemati? vrata jej odpirati, a zopet naglo zapirati, predno sta prag obe nógi prestopíli? — Vidimo, kakó težko se je izmisliti kaj dobrega, kadar nehčemo tega, kar se nam podaje samó od sebe, ker je pravo!

Po vsem tem je naravno, kà od vrlega Habeliáca, ako molčímo o drugih, v „rječniki“ nikdér né sledú ni tirú, kolikor smo do zdaj

zapazili. Mogel bi kdo opómeniti, da je Habledićev slóvník prepisan v Jambrešićev, kakor ta sam pripoveduje, in tudi v Belosténčev. Nésmo utegnili dosti primerjati, da bi sméli trdno reči, ali je pobrana vsaka beseda in vsako besedno značénje, ali ne; pa bodi si, kakor koli, slóvník je zópet le slóvník, délo, katero je na vsak način treba v rokah imeti, kadar se piše nov slóvník istega jezika. A Habledić je dal poleg slóvníka (1670. l.) mej ljúdi še druge knjige, v katerih je njega krepki jezik bogatější, nego li v slóvníki samem. Vrhu tega smó jako radovédni, kakó je, kar se dostaje nenatisnenih slóvníkov (Vitezović, Katančić)? — V „rječnik“ se je z jedíne srbšćine posnel tudi príglas (akcent), kateri povsod, ako je bilo kóličkaj móči, stoji naznačen z veliko skrbjó, kar je hvalno, tudi potrebno ter jezikoslovcu jako po volji.

Ponuja se težko vprašanje: kdé se bode jezikoslovje ozbiljno bávilo z ónim odcépkom južne slovanščine, recite mu, kakor vam drago, ali hrvatsko-slovénski ali kajkavsko-hrvatski, o katerem nehče ni Beli Grad nič vedeti ni Ljubljana a niti ne sam kajkavski Zagreb, ali vsaj premalo mu je do njega, kakor se je zdaj pokazalo? Gosp. Daničić odgovarja: to naj stvorí poseben provincijalen slóvník! O tem smo govorili úže poprej in zdaj vprašamo zopet: kdaj se je tacemu slóvníku nádejati? Kdo se bode tega pôsila še hotel spominati, pred sobój imejóč dokončano monumentalno delo, katero je zdaj začelo izhajati, in ki je tega velícega imena od vsake druge strani rés po vsem vrédno? Konec sodbe naše je tá, da v „rječniki“ hrvaščina, kolikeršna in kakeršna je denes, ima obilo preozke meje. — A to se menda pač né zgodilo od strahú, da ne bi v knjigi zopet kakó prevladala kajkavščina? Zdanje razmérje na jugu nas učí, da se tega né bilo treba nič bati!

Mej spise mešanega govora a vender porabljene v „rječniki“ spadajo „acta croatica“, izdal Ivan Kukuljević Sakeinski, v Zagrebi, 1863. l. V njih je posebna, jako zanimiva in zeló velika glagolska listína s 1325. l. o mejah (razvodih) po Istri. Ta listína sama svoj jezik imenuje „hrvacki“, a vender vmes piše tudi prave kranjsko-kajkavske besede in besedne obraze, germanizme in italijanizme: „brituf, žlahtni, „ta“ drugi dan, peljali, ker (weil), kare (zdaj: kar), loge, dogi, škodli (Schindeln), h Kožljaku, sturit, aku, prnesu (3. pers. plur.), deželski“ itd. Iz njé je v „rječniki“ več primérov, od katerih poglédimo samó ónega na 13.^b: „prose, da bi knez s tu

gospodu razgledal, a to jim je vse na putu za jedno“, — a Kuku-ljevićeva knjiga na 13. str. v 21. vrsti od zgoraj dōlu kaže: „prose, da bi *gdn* (gospodin) knez s tu gospodu razgledal, a to jim je vse na puti za jedno.“ Ako je v rječnici: „na putu“ popravljeno samó za tega delj, da je zdaj „u obličju, koje bi imalo u govoru ostaloga naroda“, ne moremo graje zamolčati o samovoljnjej popravi; ako li je tiskovna hiba, štejemo jo po pravici mej znátnejše, in zdi se nam res le hiba, kajti drugače bi se bilo morda prenarédilo tudi „razgledal“ v „razgledao“.

Jedíno to, kar smo o kajkavščini rekli, nam se v tem velícem početji zdi bistven in resničen nedostatek, a vse drugo so malósti, ako tudi bi se tu ter tam dalo morebiti še kaj opómeniti, kar se na pr. dostaje etimologije. Ali je vsem besedam g. Daničić korenike vselej prav postavil, ali ne, o tem je težko govoriti, ker jezikoslovstvo poleg vsega truda in velikanskega napredka ter poleg obilih delavcev še vender né dospélo tacega vrhú, da bi vsaka stvar uže bila gotova, in tudi to je, da „rječnik“ ne izgublja ni trohe od svoje céne, ako v njem katera korenika néma pravega mesta. Zatorej prosimo svobode, svoje mnénje povedati le o nekaterih posámicnih besedah, in tega bode malo, ker je treba hitéti h koncu.

O besédici: „Alà“, interj., ta slovník uči, da je to „riječ: *ali*, okrnjena na kraju“ i sastavljena s uzvikom: *a*“. — Ta besedica rabi i Slověnu, kateremu slóve: *áli*. Srbski je: *ala* imaš brza konja! Nar. prip. Vuk. 27., a naš Dolénjec bi rekel: *ali* imaš brzega (hitrega) konja! Gorénjec, ponemčen tudi v tem, po nekaterih krajih govori: to imaš pa hitrega konja! kar je primeriti k nemškemu: *hat das aber gedonert!* Gorénjska besedica „to“ si je osvojila rés nekoliko bolj raztegneno rabo, ne li nemški „das“, a vrhu vsega tega je vender le od nemškega. — Srb. *ala*, novoslov. *ali* mislim da je v tem slučaji isto, kar staroslov.: *ole* interj. V Miklošičevem slóvníku je čitati: *ole* čjudo! *ole* sila nepobédima! *ole* jarostí blagočístija! itd. Nekdanje „ole“ se je Srbom pomešalo morebiti z arabsko, zeló podobno besedo: *allah*, *Gott*, katera jim je znana, kakor učé narodne pésni, in vémo, da po vseh jezicih božje ime služi tudi vzvikanju; a Slovén je staro besedico „ole“ zaménil za drugo svojo, po glasovih tudi zeló jednako: *ali*, adv., namesto česar je še Trubar pisal: *oli*.

O besedi: *bálvan*, m., *idolum*, *trabs*, „rječnik“ uči: „najviše se misli, da je tudja riječ od tatarskoga: *balaban*, velik“. To je bilo Miklošičevo mnénje uže v staroslovenskem slóvníku, kder to besedo

nahajamo v raznih obrazilih: blüvanü, blavanü, bolüvanü, balüvanü, balovanü, bülüvanü, bülvanü itd. m., stipes vel statua, columna. Ta beseda je menj ali bolj znana malo ne vsemu slovanskemu svétu in lit. jeziku. Morda je tukaj bil prvotni pôjem: Balken (sich vom Boden abhebend, in die Höhe ragend), ter potem: Säule, Götzenbild, zaradi česar bi se dalo primériti k staroslovenskemu: brüvino, n., Balken, kakor je staroslov.: płašti, m., Mantel, poleg: prašti, m., Mantel. itd. V obrazih: balüvanü itd. imamo otrplo glasovno združbo, kakeršna je slovanščini vladala v staréjših dobah; priméri staroslov.: balütina, f., lacuna, stagnum, poleg novejšega lica te beséde: blatina, f., palus, in staroslov.: alüdija, f., navis, poleg: ladija f., navis itd. Po našej misli je „balvan“ od Slovanov tudi k Nemcem prešel in tamkaj se izpremenil v óno besedo, katero Schmeller pomotno imenuje dogermansko, namreč: die, der Balfen, Felsenstück, das etwas überhängt und eine Art von Schutzdach oder Höhlung bildet; v Švici: die Balm, eine hervorragende Felsenwand. Schmell.-Fromm., I. 236.

O besedi: bálta, f., securis militaris, misli tudi g. Daničić, kar je mislil uže Linde in Vuk, da je turška. Trebé opómeniti, da se do denašnjega dneva slovanščini priznava premalo samorodne kreposti, česar je krivo to, ker naša védnost v začetki né bila ter do tega hipa še né dovolj oprta na svoje domače, nego bolj na tuje znanstveno učilišče, in zaradi tega smo izgubili vero samí v sebe, katero si je povrniti in tudi v jezikoslovji porod mnogih beséd z nova razgledati. Kdo vé, če i te besede Turek né pobral od Slovana, kakor obilo drugih? Ruski je: balta, f., Axt, Beil; češki: balta, f., Axt, Beil, Jungm.; poljski: balta, bełta, f., Streitaxt, Linde; novoslov.: bálta (reci: bávta) f., mala, ročna sekírica, Handbeil, na Dolénjskem. Primeriti bi se dalo lit.: beldziu, belsti, v., pochen (schlagen), klopfen; baldas, m., der Stössel, ein unten mit einer Scheibe versehener starker Stab, mit dem die Fischer auf das Wasser hart aufstossen, um die Fische in die Netze zu scheuchen. Res bi se po jezikoslovnih pravilih v slovanščini bilo nádejati obrazu: balda, a ne: balta; ali nahaja se tudi „d“ v tej besedi: rus. balda, f., das dicke Ende eines Prügels; der grosse Schmiedehammer; češki: balda, f., ein dicker, starker Stecken, Jungm., in slišal sem, kà so v Laščah na Dolénjskem z besedo: balda, (reci: balda, a ne: bavda) f., imenovali palico, kakeršno Ogrí nôse in ki ima zgoraj železno sekírico; a glasovno združbo: bald-, namesto: blad- priméri k staroslo-

vénskemu: balútina, alúdiya itd. Morda je vsporéditi i nemško besedo: der Bolz, der Bolzen, kurzer Pfeil; starker, runder Nagel; Riegel; Keil; Ackerpolz. Dreschflegel; starovisokoném.: polz, bolz; srednjevisokoném.: bolz; angleški: bolt; island.: bolti, eiserner Schliessnagel. Weigand I. 219., Grimm II. 234. — Kar se tiče obraza „balta“ poleg „balda“, čitaj Mikl. Gramm. I. 2. Aufl. 225.

Arbadiga, f., „od tal. erbatica, travarina, travnina, popaša“, in to od lat.: herba, zelenjava, trava. K tej besedi naj dostavim samó to, kar sem te dni po naključji zvedel iz pisma svojega prijatelja, da namreč tudi Nótranjci blizu vlaške meje na Nánosi imajo to besedo, a slóve jim: rúbádje, robádje, n., pašnína ali novci, ki jih od Pivčanov, Kráševecev in Lipávcevcv pobirajo zató, ker tí svoje ovce na góro Nános dajú v pašo.

H koncu povédimo, da ta novi slóvník vzprijemljemo z veliko radostjo, in to vrhu vsega, kar se nam je zdelo dolžnost pograjati v njem zaradi hrvatske kajkavščine, in vrhu vse jezikoslovne drobnjave; kajti srečavajo se različne misli, kadar koli príde knjiga te vrste mej ljúdi; a katera misel je dobra, né moči vselej do trohe dognati, in tudi glávna nalóga tega slóvníka je vsa druga, a ne etimologija. „Rječnik“ z veliko radostjo vzprijemljemo za tega delj, ker nam odpira hrame, v katerih je razvrščéno ogromno bogastvo, kakeršnega ne moremo najti in še mnogo lét ga ne bodemo mogli najti v nobenej drugej knjigi južnoslovanskega jezika. Zatorej želimo, da Bog ohrani zdravje in trudoljubivost učenemu g. Daničiću in vsem njega pospešnikom ter jih okrepečaj, da skončajo delo, ki ne bode samó Hrvatom in Srbom dajalo ponosa in slave, nego tudi krepko jezikoslovno podporo slovanstvu sploh, a še posebno Slovénom, katerim živo naročamo, da bi ga pridno in pazljivo čitali in premišljali ter se iz njega naučili tudi tému, kakšne slóvníke znanstvo sestavlja v denášnjih časih!

Ker bode takó obširno osnovan „rječnik“ do svojega zvršétka potreboval mnogo časa in stal napósled obilo novcevcv, zató je vsacemu svétovati, naj kupuje posámične zvézke.

Za 1. zvézek je bilo 3 gld. plače.

Na semnji.

Zložil Bojan. = 8. 4. 1907

Žid si na trgu je šátor napravil,
 Lišp raznotér je na pródaj postavil:
 Zlate verížice, krasne uhane,
 Prstane, igle umetno kovane.
 To se ti bliska, oj, to se leskeče,
 Méče po izbici iskre žareče!
 Tropa gledalek krog žida se zbira,
 Željno v zlató in srebró se ozira;
 Lišpa kupávajo vsákeršne vrste
 V láse in uha, na vrat in na prste.
 Z lišpom na roci, na vratu, na glavi
 Pojdejo v cerkev v nedeljo — k razstavi!
 Tebi, deklè, pa ni treba krasila,
 Krása dovòlj si od néba dobila:
 Ustne so ti nad korale rudeče,
 Tvoje okó se nad biser leskeče;
 Rože rastoče sred lilij obličja
 Rajske brez tujega so lepotičja;
 Kodri, ki venčajo umno glavico,
 Krasijo bolj te ko krona kraljico;
 Snežno beloto deviškega vrata
 Le zatemnila bi vrstica zlata! . . .
 Lepa, najlepša si sama ob sebi,
 Lišpa ni treba, oj deklica tebi!

Prošnjja.

Zložil Anton Kos.

Oh, deklica lepa, saj dobro vem,
 Da tebe ljubezni prositi ne smem,
 Da drugemu tvoje srcé že gori,
 Da srečna nevesta si, deklica, ti!

A vendar te prosim presréčno lepó,
 Izpolni mi jedno gorečo željó,
 Izpolni jedino to prošnjo mǎ ti:
 „Nikar ne povéšaj svojih očíj!“

Ko v družbi zgovornej pred mánoј sediš
 In v srečo zamišljena svojo molčiš,
 Cvetoča podoba mi tvoja zarés
 Zdi angelj se pravi iz samih nebes.

In ko tedaj tvoje modro okó
 Na mojem obrazu počiva gorkó,
 Oglašá se v prsih mogočna mi strast
 In dušo objema nebeška mi slast.

Kar vstal bi, za bele rokó te prijel,
 Na srce pritisnil, goreče objel,
 In prosil iskréno te, prosil lepó,
 Jedino da to mi izpolniš željo:

„Oh, deklica lepa, saj dobro vem,
 Da tebe ljubezni prositi ne smem,
 A dási ti záme srcé ne gori —
 Nikar ne povešaj svojih očij!“

Otok in Struga.

Noveleta.

Spisal dr. Ivan Tavčar.

II.

Drugo jutro potem je solnce prijazno sijalo čez otoško graščino. Po noči je deževalo in po drevesih so se še vedno lesketale debele kaplje. Po grajskem vrtu sta se zopet sprehajali grofinja Ana in njena sestra grofica Eliza. Več let uže ni bilo gospode v grad. Letos, ko so tisti žalostni spomini uže nekoliko pozabljeni bili, prišla je grofinja Ana, ter povabila k sebi tudi sestro Elizo. Letá je bila pred letom postala vdova, in morila jo je še vedno bolest po mrtvem moži. Bil je v visokej vladnej službi; zastopal je vlado dolgo vrsto let v deželi, skoraj na meji ležečej. Eliza pa je bila z radostjo sprejela povabilo svoje sestre, ter s svojo hčerjo prišla na Otok. Na deželi, v prijetnej naravi upala je zdravila potrtej svojeј duši. —

Tudi drugo jutro potem sta torej grofici hodili po vrtu, ter si tožili svoje gorje. V sobi, v stolpu tik vode stoječem pa sta tedaj pri oknu sloneli domača kontesa Serafina, in sestričina njena, kontesa Lucija. Mladi, in komaj iz otročjih let dorastli nista vedeli, kaj da

je žalost. In spominov preteklih, ki bi ji bili morili, tudi nista poznali. Glasno govoreč zrla sta v temno vodo pod sáboj, ki se je ravno pod oknom vrtila v velikanskem krogu, ter sukala velike pene po svojej vršini. Kruh sta metali ribam, da so se s hruščem trgale zanj. V prvem tem jutranjem delu pa ji je premotil nekdo, na kojega nista čisto nič mislili. Onstran ob bregu prikazal se je namreč ravno tedaj človek, na konji sedeč. Počasi je prijezdnil iz smerekovega gozda ter leno sedel v sedlu. Živinče, katero je jezdaril, bilo je koščeno, stegneno in kakor je bilo videti slabo rejeno. Jezdec bil je visoke postave in širokih pléc; obleka pa se mu je videla, kakor da bi pogrešala strežaja, ki bi iztolkel prah iz nje. Široki klobuk, ki si ga je bil nizko čez čelo potisnil, pa je bil uže tako odločno star in umazan, da se je moralo to prvi hip opaziti. Konj in jezdec sta se mej potom v mokrem gozdu oškropila z blatom, tako da sedaj nikakor nista bila v stanu, pri mladem ženstvu romantičnega vtisa napravljati.

Leno je bil torej prijezdnil iz gozda. Začuvši smeh dekliški pa se je takoj stegnil v sedlu in obrnivši se proti stolpu, kontesama pokazal svoj obraz. Temna brada mu je obsenčevala od solnca zaru-javelo lice; pod čelom pa so se mu žarile svitle oči. Opazivši gospodo je takoj dvignil bič, ter udaril z vso silo po konji. Živinče, nepričakovano udarjeno, vzpelo se je, ter divje povzdignilo glavo. Ali potem se je izpustilo v oster tek in kakor bi trenil je čudni ta jezdec zopet zginil mimo grada v smerekov gozd. Gospici sta bili umolknili.

„Kdo je to?“ povpraša kontesa Lucija.

„Zvedeli bodevi takoj!“ Kontesa Serafina je pristopila k mizi in pozvonila. V sobo je prihitel strežaj. Vprašanju, kdo da je bil jezdec, odgovoril je, da je moral biti jedino le baron iz Struge. Ko je strežaj odšel, dejala je domača kontesa veselo:

„Kako krasno! Sedaj tega pustega svetnika doma ne bode! Bog ve, kam gre v goro zdravit kakega kmetskega bolnika. Medve pa si sedaj lahko ogledavi tisto Strugo in kar je v njej! Doma ga ni in čisto svi brez skrbij!“

„Saj res! saj res!“ hitela je kontesa Lucija. „Le urno in skrivno čez vodo, da naju nihče ne bode videl!“

Bili sta mladi, lahkoživni, in kar jima je v glavicah vskipelo, izvršiti se je moralo takoj. Urno sta se napravili, na mizi pa pustili list, v katerem je bilo povedano, da sta se šli sprehajati. Potem sta

tihotapno šinili po stopnicah, čez vrt po skrivnej stezi, in čez most na óno stran v smerekov gozd. Tam pa sta se vsedli na mah in se otročje radovali, da se jima je skrivnostni ta izlet tako lepó posrečil.

Po slabej poti sta odšli proti Strugi. Ponočno deževanje je bilo napravilo mnogo blata. Če sta hoteli priti s suho nogo dalje, morali sta laziti po gošči. Umazali sta si dolgo obleko in tu in tam je kaj tudi na trnji ostalo. Ali vedno sta se smijali in ni jednej ni prišlo na misel, da bi se vrnili.

„To bode mama gledala, ko naju ne bode nikjer!“ izpregovorila je Serafina.

„To naju bodo iskali! Vsi strežaji bodo morali prelaziti gozdove!“ smijala se je Lucija.

„Morda mislijo, da svi padli v vodo!“

„To bode lep dan denes!“

„Uže davno sem hotela videti to Strugo!“

„In ta baron, ali si videla, kako je bil umazan?“

„In na kakem konji je sedel!“

„In kako je gledal, ko je naju opazil!“

„To pa vem, da se boji ženskih, ta divjak! In kako gleda!“

„Bog ve, kako gnezdo ima na tej svojej Strugi!“

„No, pa vsaj vidivi kmalu!“

Pot se je zavila v hrastov gozd. Okrog nje so rastle visoki, stari hrasti, obrasteni s tistim dolgim, nitkastim mahovjem. Žolne so tolkle po njih in kobilarji oglaševali se po vejah. Dekletoma pa se je tu silno krasno zdelo, in prišli sta takoj do sklepa, da so taki sprehodi mnogo lepši, kakor pa tisto lažénje okrog pod sitnim nadzorstvom.

Ko sta stopili iz gozda na raván, ležala je Struga pred njima. Struga s svojo podrtijo! Melanholičen vtis, ali tudi romantičen!

„Poglej kako romantično!“ je vskliknila kontesa Lucija, ki se je bila napila iz romanov navdušenja do romantike.

„In cerkev imajo tudi!“ pristavila je Serafina. „V to moravi tudi! No pa vsaj pregledavi vse, ker tako ni nobednega doma!“

„Kakšen kruljav strežaj morda!“ dejala je še Lucija. „Ali ta bo naju še vesel, ker tako vse leto ne vidi človeškega obraza!“

Nikogar ni bilo opaziti v zapuščenem poslopji. Na širokem dvo-rišči je stalo nekaj vozov. Srčno sta šli skozi široka vrata. Tam

pri hlevu je ležal na verigi priklenen pes. Ali bil je tako star, da še vstal ni, ko sta se mu prikazali gospici.

Nekoliko piščet je greblo po dvorišči, potem pa se kokodakáje razpršilo na vse strani.

Človeka ni bilo videti nikjer!

Po strehah so kričali vrabiči, kakor bi oni sami bili vznemirjeni po nenavadnem obisku. Končno je nekje na koridoru se prikazal mlad hlapec, ter pomolil razmršeno svojo glavo čez zid, raztegnil široka usta in — zopet izginil.

„Vidiš, da ni nikogar doma!“ izpregovorila je grofica Serafina veselo.

Kontesa Lucija pa je pristavila: „Sedaj pa kar pričnivi in preglejvi vse! Lahko bi se zgodilo, da pusti gospod baron prikrevsa s svojim konjem nazaj, in potem je konec najinemu veselju!“

Glasno smeje sta korakali čez dvorišče.

„Lucija! glej cerkev!“

„Torej najprej v njo!“

Grajska ta kapelica bila je videti kakor širok stolp, katerega so na vrhu z malim dimnikom pokrili. Lesena streha je kápala na vseh mestih od ostrejšja, in železni križ vrhu stolpiča, dimniku jednacega, postavljen, bil se je mej časom prevrnil in je sedaj visel žalostno navzdol.

Vrata kapelična so bila na stežaj odprta. Gospici sta vstopili. Iz mračnega prostora pa sta skozi ubito okno pobegnila plašna goloba, ki sta gnezdila nekje v zapuščenem svetišči. Mali oltar bil je v razpadu, svetniki na njem pa polomljeni vsi. Ta ni imel roke, drugi nekaj obleke ne! Tudi črna slika v razpadlem okviru je bila raztrgana.

Vzgojeni v velikej pobožnosti, sta takoj pokleknili, ter molili nekaj časa. Potem pa sta pristopili k ploščam v steno vzdanim, katere so pravile, da so tu pokopani ti in ti Struški gospodje, ki so bili v življenji to in to, ter so izvršili ta in ta spomina vredna dejanja. Pred vsako ploščo pa sta se mudili, in iz čudne stare nemščine kovali in ugibali, kar je bilo zapisanega.

Ko pa sta se ravno zamislili in pogreznili v ploščo, ki je svetu oznanovala življenja čine slavnega gospoda Eberharda, barona iz Struge, prebudilo ji je zoper vse pričakovanje smijanje, sladko-zvoneče. Plašni sta odskočili, ter pustili gospoda Eberharda na plošči.

Na pragu pri vhodu je stala ženska, morda kakih deset let starejša od kontes. Bila je krasna! Okrog smejočega obraza so se

jej vsipali kodrasti lasje, in bela obleka krog vitkega telesa dajala jej je prečuden vtis. Kakor podoba iz pravljice bila se je hipoma prikazala! V naróčaji nosila je polno butaro cvetja in rož, da je bila njena podoba še bolj poetična. Ali iz očíj jej je šinil časih nena-raven ogenj, ki pa je takoj zopet ugasnil in zginil pred isto mrtvostjo, ki jo nahajamo v pogledu blaznih oseb. In blazna je bila tudi v istini.

Sladko-zvoneče se je smijala in njeno oko je z dopadajenjem zrlo na tujki, ki sta tako nepričakovano vsilili se v njeno selišče. —
(Dalje prihodnjič.)

Ivan Ž. V. Popovič,

slovénsk pisatelj.

Spisal Lovro Žváb.

Predgovor. Nehvaležno bi bilo, ne spomínati se moža, kateri je takó hrepenel po védnosti in toliko trpel zánjo, ter je vrhu tega tudi ljubil svoj naród in jezik, da-si je bival malo ne vse življenje v nemških zemljah. Pisal je rés več nemški, nego slovénski; a premislimo li, da je ta mož bil genij, katerega je zánimala vsaka vrsta znanja, ne bodemo se temu čudili, ako je na svítlo dajál svoje spise s takim jezikom, kateri je bil tedáj óbeč; a ni tega ni pozabiti, da je pisal uže v prvej polovici ónega véka, kadar je bilo učenjakov še malo skrb slovénščine. Vender si je vedno želel bivati mej svojimi zemljáni, Slovéni, ter pisati samó Slovénom. V svojej nemškej knjigi „*Untersuchungen vom Meere*“ v predgovori vzdihuje: „v tej knjigi najdete morebiti nepravilnosti, katerih ne bodem nikoli drugače zagovarjal, nego samó s tem, da me je čuden slúčaj premámil, mej ljúdi dati nemško knjigo, o čemer se mi prej niti sanjalo nikdar ní, in kar ní bilo nikoli moja naméra.“ Na družem mesti: „da govorím resníco, ní me volja, v prihodnje mnogo baviti se o nemških spisih.“ Zopet drugdé v prvem predgovori iste knjige: „nisem Nемеc rojenjá, kajti domá sem iz dežele, v katerej ni učítelji ne uméjo nemški pisati; v učilnicah se ni besedica ne črhne o čiš-čenji ali popravljánji nemškega jezika, ni o lepem nemškem zlogi in izrékanji.“ Popovič je vrlo dobro védel slovénski in tudi slovanski sploh, kolikor je v ónih časih kdo védeti mogel. Profesor Gottsched,

znani nemški pisatelj, o katerem bode kesneje več govoriti, bil je na Dunaj sè ženo prišel, učít se slovenskemu jeziku. Popovič o tem piše takó: „Gottsched na Dunaji morebiti najde nekoliko celjskih, kranjskih ali koroških Slovénov; od njih se rés naučí, kako se reče: „dobro jutro! dober dan! lahka noč! z Bogom! zdrav ostani!“ ali vrhu vsega tega si ne bode mogel ni kruha, mesá, vína izprositi, in jako dvojim, da se gospod prof. Gottsched na Dunaji naletí na takšne učenjake, kateri bi mu lahko ter s kratkimi besedami dopovédali, od česar bi on imel kaj koristí. Vsaj jaz nísem videl, nísem znal ni v Gradci ni na Dunaji nikogar, da bi ga bilo zánimalo íziskavanje slovanskih jezikov ali slovanske zgodovine, o katerej sem se jaz toliko trudil.“ — Poslušajmo našega pisatelja misli v nécem družem spisi „Schreiben an einige vornehme Gelehrte in Leipzig“, na 3. stráni: „mní se mi, da bi gospodu Gottschedu ter njega soprógi jaz mogel ob kratkem razbístriti, koliko bi nemškemu jeziku prídovalo znanje slovenskega, kajti prvič sem po ródi Slovéna in drugič sorodnim slovanskim jezikom se tudi úže toliko naučil, da bi mogel pisati slóvnike, glosarje, slóvnice in razne sodbe o teh jezicích. Nedostajalo mi je do sedaj samó račítelja (dobrotnika), kateri bi mi plačal troške dveh novih abecéd; kajti slovenski jezik ne more z latinskimi ali nemškimi pismeni zaznámenati vsacega glasú, a vrhu tega ima nekoliko črk, bez katerih se ní móči naučiti drugim evropskim jezikom. Ako bi se ta známenja razvédela in razuméla njih korist, popravili bi izvéstno vsi po Evropi živoči naródi svoje abecede.“

Mož, o čegar žítji in spisih, sósebnó slovenskih, želím tukaj govoriti, in katerega zopet hočem postaviti, kakor je vréden, mej imenítnejše slovenske pisatelje, kar so bili naši učenjaki tudi úže davno pred menój stvóрили, ta mož je s polnim svojim imenom bil zvan — Ivan Žigmund Valentin Popovič, ljubljeneč Kopitarjev, česar ne bode težko dokazati v tem spisi, kateri se morda po pravici dá imenovati samospis o Popoviči.

Najprvo mi bodi svoboda, ob kratkem povédati, kaj me je krenflo, obširneje govoriti o velícem slovenskem učenjaki Popoviči.

„Letopis Matice Slovenske 1879. léta“ nam je podál o rečénem móži nekoliko črtic, na slovenski jezik preloženih iz Búschinga (Wöchentliche Nachrichten III. Jahrgang, XVIII. Stück), ki je bil prijatelj Popoviču, čegar životopis je nemški sestavil v svojem listi. A ta kratki spis o Popoviči je jako nedostaten, kajti kdor je samó

nekoliko polúkal v slovénsko slovstvo in se le nekaj malega bavil ž njim, ta vé, da Popovič vender nikoli ní bil „terra incognita“, vsáj ne slovénским učenjakom, ter da je v naši književnosti vreden jako častnega mesta, častnejšega izvéstno, nego li razno kateri dosedanjih pisateljév.

O vsem tem bode v mojem sestavki dovolj govora ter tudi o Popovičevem rokopísi, zdaj hranjenem v c. kr. licealne knjižnici ljubljanskej. V tem rokopísi na posámičnih listih nahajamo priprave k slovensko-nemškemu slóvníku. Vídimo, da je réš „ledino oral tudi na našem polji.“ Pri mnogih besedah se pisatelj naslána na druga slovanska naréčja, sósebnó na češko-slovénsko (slowakisch) ter na stari in srednji visokonemški jezik; često se opíra vrhu tega na latínščino, grščino, hebréjščino, tudi na švedski, angleški jezik, na vláščino, francoščino, a tu ter tam časi dostavlja nekatere besede iz Ulfilovega, na gotski jezik preloženega svetega pisma, in vse to pripodáblja drugo z drugim.

Obílo sem se trudil, iščóč gradíva k svojemu delu; a vsa múka bodi pozábljena, ker se nádejem, da moj trud ní bil zamán, če tudi ne bi ž njim dosegel nič družega, nego li samó to, da bodemo hvaležneje pámetovali svojega Popoviča, kateri bi nam bil malo ne izginil do dobrega iz spomína, da ní o tem moži kolikor toliko izpregovorila kaka zgodovina slovénskega slovstva, na primer: Miklošičevo berilo za 8. gimnazijski razred, Marnov Jezičnik, Šafařikova „Geschichte der südslavischen Literatur“ itd.

Začnimo govoriti o Popoviči samem.

I.

Ivan Žigmund Valentin Popovič, učen jezikoslovec, prirodoznanec in pisatelj, poródil se je v Arclíni v celjskej oblasti na štírskej zemlji v 9. dan séčna méseca 1705. léta. Njega óca je bil upravíteľ graščini grofa Schrattebacha v Zálógi na Kranjskem.*) Uže prva léta je Popovič kazal sposobnost in prídnost; vzbujal in poučeval ga je neki duhovnik. Z latinskim jezikom se je bil zgodaj nekoliko seznanil, kadar sta se mu domóv na počítke brata vračala iz

*) V Kranjcih sta dvá gradí po imeni Zálógi: prvi na Morávškem svéti pod sv. Valentína goró, nemški Wartenberg, a drugi blizu Novega Mésta pri Préčini malo stráni od Krke vóde, nemški Breitenau. V katerem je služil stari Popovič, ní znano; a rekli bi, da v Zálógi pod sv. Valentína goró, ker je to bila velika in bogata graščina. A tudi na Štírskem blizu Celja je grad Zálog.

Némškega Gradca, kder sta se učila. Takó se je zgodilo, da je nekđaj počítnic bilo konec ter se brata pripravljala na odhod v Némški Gradec. Deček Ivan ju začne prositi, da bi ga s sobój vzela; a tega ní dala mati, vdova (Ivan je bil zgodaj izgubil očeta), ker je otroke z delom svojih rók zeló s téžka hranila. Kóla so odšla, in stoprav v Konjícach, kder so napajali, uglédajo bratca Ivana, sedécega záđaj na sóri. Zamán je bilo vse prigovárjanje, ter napósled sta brata bila prinújena, vzeti ga s sobój v Gradec. (Wurzbach, Biographisches Lexikon.)

„V Némškem Gradci je hodil v nižje latinske učilnice, kder so učítelji pridnemu a ubozemu mladéniču posojáli knjige, da se je učil zvečer in po nóči; kajti po dnevi je za plačo prepisoval, da je mogel živeti. Vrhu vsega tega se je z velikim trudom naučil, razven nemškemu, latinskemu in grškemu, skrivši tudi francozkemu in vlaškemu jeziku, ter skóraj so ga začéli v imenítne hiže jemati za domačega učítelja.

Lepo, cvetoče polje okolo Gradca je Popoviču budilo veselje do rastlínstva. Samouk se popríme té vednosti, a zaradi nje vender ne zalenóbi jezikoslovja, katero ga je najbolj míkalo.“ (Življenje I. Popoviča, popisal I. Navratil v Miklošičevem berili za 8. gimn. rázred.)

V petem latínskem razrédi, ki se je tedáj imenoval „poezija“, vzprijel je za svojo darovitost in trudoljubivost prvo nagrado ali prémijo: bil je prvi prémifer, kakor so rékali v ónih časih. Skóraj potem je stopil v jezuvitski samostan pri sv. Barbari, kder je zvršil nauke modroslovske in bogoslovske; a nove maše ní zapél, kajti ní mogel vina píti. Popovič je bil úže tedáj neutrudno delaven. V samostani si je do konca osvóvil rimske in grške pisatelje, in dvakrat domóv prišedši, po Póhorji nabíral zelí ter sestavil herbárij, v katerem je imel do dve tísóč raznoličnih rastlin. Stopivši iz samostana je peš propotoval nížeavstrijsko deželo, vso Vláško, Sicílsko in Malto. Tri léta je bil na poti. Iskal je najbolj udaljenih ter najskrivnejših krajev, a nobednega ní hotel videti poprej, dokler ní prečítal vsega, kar je o njem bilo úže napísano v knjigah. Povrnívši se iz Vláške zemlje ní dobil ní iskal javne službe, nego petnajst lét je v raznih gospodskih hižah učil otroke, in to nekaj časa v Némškem Gradci, nekaj časa na Dunaji, kder je poslušal svojega imenítega rojaka Erazma Fröhlichá javni uk o starih novcih in o starožitnostih sploh. Kadar je bil 1735. léta okréval po hudej bolézni,

mislili so ga ob državnih troških poslati v Carigrad, učít se turškemu jeziku. Te ponudbe ní hotel, ker mu je néki visok račítelj obétal dobro službo. Ta gospod umerje, predno je mogel stvoríti, kar se mu je bil zarekel; a Popovič vrhu vsega tega ukrene, v prihodnje uže ne učíti otrók po hižah, nego rajši ostati osobínsk učenják ter pogrúžiti se v knjige in v raznolično iziskavanje. Vender ga je béda prinúdila in pregovóril znani ter učeni opat Fixlmillner, da se je ustavil v Kremsmünstri, kder je bil za zgodovínskega profesorja na viteškeji akademiji, katero je bil ta opat zalóžil in jo cesarica Marija Terezija potrdila z diplomó od 17. grudna 1744. l. Popovič je bil nemírne krví, in zategadelj, ali morebiti za kaj družega, uže 1746. l. ostavi to profesorsko službo ter hoče preko Rézna (Ratisbone) odíti v Lipsk; vender se je dal pregovoriti, da je v Kremsmünstri ostal še léto dnij. (Wurzbach, Biographisches Lexikon).

(Dalje prihodnjič.)

Pisma iz Zagreba.

Píše Jos. Starè.

I.

dkar se na levem bregu srednje Save mej prijaznimi vinorodnimi griči béli naš lepi Zagreb, ni se njegovo ime tolikokrat spominalo, kakor po groznej nesreči, ki ga je zadela 9. novembra minulega leta. Po tej prežalostnej dogodbi je naša narodna metropola kar čez noč postala imenitna in znana po vsem širokem svetu. Nadjemo se torej, da se niti „Ljubljanski Zvon“ ne bode branil razglašati pisem iz tega nam tolikanj priljubljenega mesta, ki je uže zdaj radi zovemo „hrvatske Atene“ zato, ker smo preverjeni, da mu bode v bližnej prihodnosti po vsej pravici šlo to častno odlikovanje, če nam kakšen nenavaden mraz ne osmódi mnogoterih kalij kulturnega našega razvoja. Ravno zdaj, ko so skoro vsi časopisi nekako hlastno poročali o strahotah, ki smo jih prebili o groznem potresu, in so o belem našem Zagrebu pisali kakor o razdejanem Jeruzalemu, ravno zdaj bi spoštovanim čitateljem radi pokazali zdrave óne kali, ki nam obetajo še krepko življenje in nas tolažijo v sedanjej našej nesreči. Za denes povedali bomo nekoliko o „Hrvatskeji matici“, ki se je zadnja leta tako lepo razcvela, kakor doslej še

nobeden drug književen závod. Glas o koristnem in uspešnem njenem delovanji razlega se úže daleč čez meje hrvatske dežele in gotovo so tudi Slovenci úže čuli o njej; vsaj je „Slovenska matica“ v Ljubljani njena najbližnja sestra!

Mej najlepše plodove, ki jih je na Hrvatskem obrodila „ilirska doba“, prištevamo „Matico ilirsko“, katero so navdušeni domoljubi osnovali leta 1842. To društvo imelo je pospeševati izdavanje hrvatskih knjig, katerim ni bilo dobiti založnikov, a imelo je tudi postati neko središče, v katerem bi se zbirali pisatelji ter se posvetovali, kakšnih knjig hrvatskemu narodu najbolj treba. Dokler število književnikov še ni bilo veliko in so se vsak dan skoraj vsi shajali v zagrebškež čitalnici, ter dokler ni bilo nobednega družega književnega zavoda, dotlej je „Matica ilirska“ izpolnjevala dvojno svojo nalogo. Njeni udje so z besedo in z dejanjem sami skrbeli za koristne knjige; Matica pa jih je na svitlo dajala. Da bi se pa razvoj Matice in književnosti sploh še bolj pospešil, osnovali so si matičarji svoje glasilo v perijodičnem listu „Kolu.“ Takšno skupno delovanje vsega društva jenjalo je, ko se je število „ilirskih“ domoljubov pomnožilo in so se leta 1848. narodne in društvene razmere na Hrvatskem popolnoma izpremenile. „Matica ilirska“ je odslej bila samo nekako založniško društvo, ki je čem dalje, tem bolj hiral, in véasih nisi vedel, ali še obstoji ali ne. A vendar je „Matica ilirska“ tudi tačas bila središče hrvatske književnosti, kajti izdávala je zaporedoma tri za razvoj narodne knjige preimenitne časopise, namreč beletristični „Neven“, potem znanstveni „Književnik“, in, ko se je bil ta umaknil akademjskemu „Radu“, spravila je na dan zabavni in poučni „Vienac“. Dasi nihče ni tajil potrebe in koristi tega lista, ki se je pod uredništvom prvih hrvatskih pisateljev (Perkovac, Dežman, Marković, Šenoa) čem dalje, tem lepše razcvital, v tem so se veljavni domoljubi vendar le ujemali, da to nikakor ni pravi namen „Matice“, ki bi hrvatskemu narodu imela podajati mnogo več, nego samo zabavni tednik. Kadar si je torej „Vienac“ mej čitajočim občinstvom pridobil toliko prijateljev, da ni več trebal tuje podpore, prepustila ga je „Matica“ družbi delniške tiskarne proti temu, da ga sme zopet vzeti v svoje lastništvo, ko bi se jej kdaj potrebno zdelo.

„Vienac“, ki je ravno letos nastopil svoje trinajsto leto, je zadnji sad stare „Matice ilirske“. Časi so se izpremenili, a nova doba ima nove potrebe. To so sprevideli tudi matičarji, in jeli so se

posvetovati, kako bi „Matico“ preustrojili ter jo obudili k novemu, krepkejšemu življenju, da ne bi nikdar več pešala, ampak da bi v prihodnje vsako leto čem lepšega in obilnejšega sadu obrodila. Najprej so sklenili, da se ima „Matica ilirska“ prekrstiti v „Matico hrvatsko“. Z „ilirskim“ imenom strinjajo se lepi spomini, ali dandenes nema več tiste mamljive moči, ki jo je imelo pred štiridesetimi leti; sedanji rod navdušuje se za Hrvatsko, katerej so novejša zgodovinska preiskovanja dala širši pomen in večjo veljavo. Pa tudi namen „Matice“ ni mogel ostati več tako splošen, kakor nekdanj v ilirski dobi, ko še ni bilo niti znanostne akademije, niti družbe sv. Jeronima, ki izdava knjige za priprosto ljudstvo. Prerojena „Matica hrvatska“ je torej odločila, da se bode ozirala samo na srednji omikani stan ali na inteligencijo hrvatsko, ter ima pred vsem drugim to dvojno nalogo: a) širiti koristne nauke, na kolikor ne spadajo niti na strogo znanstveno, niti na ljudsko knjigo; b) pospeševati hrvatsko lepo knjigo ali beletristiko. Ko bi jej pa s časom novčni pomočki dovolili, skušala bode tudi c) pospeševati glasbo, slikarstvo in rezbarstvo; d) podpirati domače pisatelje in umetnike; in e) preskrbovati pomoč njihovim vdovam in sirotam.

Zdaj je bilo treba misliti, kako bode „Matica“ mogla izpolnjevati to svojo nalogo, a da ne bi nikdar prišla v zadrego, kakor nekdanj ilirska, ki nekatero leto ni imela kaj izdavat. Takim nezgodam more se „Matica“ samo tedaj izogniti, če ima stalne in zanesljive delavce, in v ta namen določujejo nova pravila, da se matičini udje ločijo v ustanovnike, podpornike in delavce. Kdor plača 50 gold. jedenkrat za vse svoje žive dni, postane ustanovnik; kdor plača po 3 gold. na leto, je podpornik; a kdor se obveže, da ne bode le ustanovnine ali letnine plačeval, ampak da bode tudi sicer pospeševal razvoj „Matice“ s svojim književnim ali umetnim delom, ali s čitanjem pri društvenih zabavah. postane delavec, če ga književno-umetniški odsek za tacega odobri. Podporniki dobivajo, kakor ustanovniki in delavci, vse knjige, ki jih „Matica“ izdava, ter se smejo tudi udeleževati posvetovanja v glavnih skupščinah. sicer pa nájajo nobednih pravic. V glavnej skupščini glasovati, v odbor voliti in voljeni biti smejo samo ustanovniki in delavci. Glavna skupščina voli na tri leta predsednika, ki mora biti ustanovnik in delavec ob jednem, potem dva podpredsednika, prvega za književno-umetniški odsek, ki šteje osem odbornikov, drugega pa za gospodarski odsek, ki ima pet odbornikov.

Udje književno-umetniškega odseka morajo vsi biti delavci, njihov podpredsednik pa delavec in ustanovnik ob jednom. Veliki odbor voli na tri leta skupnega tajnika in blagajnika, sicer pa se shaja v skupno sejo, kadar se predsedniku potrebno zdi, ali pa če dva uda gospodarskega, ali trije književno-umetniškega odseka zahtevajo skupno sejo. Književno-umetniški odbor ima: a) izbirati, prirejati in izdavatı poučne in beletristične knjige, glasbene in druge umetnije; b) razsojevati književna in umetniška dela; c) napravljati razstave starin in umetnin; d) določevati nagrade in pomoči po proračunu, ki ga priobčuje gospodarski odsek; e) prirejati čitanja in zabave.

To so najimenitnejše izpremembe, po katerih se „Matica hrvatska“ loči od prejšnje „ilirske“ in drugih slovanskih „Matic“, ki so vse po jednom vzoru osnovane. Vidi se, da so možje, katerim je bilo imenitno delo poverjeno, na vse mislili, kar bi utegnılo „Matici“ dati večje živahnosti in jo obvarovati letargije, v katero podobna društva rada zabredó. Ne samo Hrvati, ampak tudi Čehi so to žalostno resnico izprevideli. Ko so nam nekđaj v Prago došla pravila novo osnovane „Slovenske Matice“, praznovali smo ondu bivajoči Slovenci to preimenitno dogodbo v prijateljskem shodu, kateremu se je pridružilo tudi nekoliko Čehov. Navzočni gosp. Erben pregleda pravila, ali niso mu bila nič po volji. Tožil se je na podobno „Češko Matico“ in prorokoval tudi nam Slovincem, da nam naša „Matica“ na tej podlagi ne bode obrodila zaželenega sadu. Koliko je na tem resnice, izprevideli bomo, če si nekoliko ogledamo delovanje prerrojene „Matice hrvatske“.

Vsako začetje je težavno in tudi novi matičin odbor je imel odpraviti mnogo ovir, predno je mogel redno vršiti svojo nalogo. Imel je celó mnogo nasprotnikov, ki so domoljubno prizadevanje zvali sleparijo in trdili, da bodo novi možje „Matico“ za zmirom pokopali. Toda hvala Bogu, vsako leto nam jasneje kaže, kolika dobrota so malim narodom literarna društva, če so poverjena pravim možem. Leta 1876. je na novo osnovani odbor prvıkrat vodil delovanje „Matice“, v katerej je našel nekaj čez 300 udov in blizu 20.000 gld. glavnice. Prvo leto je število udov poskočilo samo na 500, katere je „Matica“ obdarovala s tremi knjigami: 1) Antologija hrvatskoga pjesništva od Šenoe, 2) Put oko zemlje od Jules Verne-a, 3) Andersenove izabrane priče. Brž ko se je pokazal prvi plod, jelo se je tudi množiti število udov, katerih je leta 1877. bilo 1299, ki so dobili po petero knjig,

1) Bernardin de Saint Pierre: Pavao i Virginija, 2) George Sand: Nahod Franjo, 3) Kraszewski: Pjesnik i sviet, 4) Klaić: Prirodni zemljopis Hrvatske, 5) Pflieger: Iz maloga svieta. Leta 1878. bilo je uže 2388 udov, a „Matica“ mogla jim je podeliti po devetero knjig: 1) Jurković: Dramatička djela, sv. I., 2) Irving: Izabrane črtice: 3) Tomić: Komedije, sv. I., 4) Kišpatic: Slike iz rudstva, 5) Czajkowski: Kirdžali, 6) Andersen: Improvizator, 7) Šenoa: Diogenes, 8) Klaić: Bosna, 9) Kukuljević: Klovio. Leta 1879. narastlo je število udov na 3788, a knjig so dobili po osmero: 1) Fénelon: Zgode Telemaka, 2) Jurković: Dramatička djela, sv. II., 3) De Amicis, Slike iz vojničkoga života, 4) Smičiklas: Poviest hrvatska II. dio. 5) Tomić: Zmaj od Bosne, 6) Šenoa: Prosjak Luka, 7) Irving: Izabrane crtice, sv. II., 8) Lopašić: Karlovac. Ako „Matica“ to leto ne bi bila izdala nič družega, nego Smičiklasovo „hrvatsko poviest“, bili bi udje zadovoljni. In ravno ta prelepa in prepotrebna knjiga, katero je hrvatski narod uže pred 50. leti teško pogrešal, nam je porok, da se bodo za leto 1880. še bolj pomnožili udje „Matice“, ki nam obeta te-le knjige: 1) Smičiklas: Poviest hrvatske I. dio, 2) Kišpatic: Slike iz geologije, 3) Lorković: Popularna narodna ekonomija, 4) Jurković: Sabrane pripoviesti, 5) Vraz: Izabrane pjesme. Sa životopisom i ocienom od Markovića, 6) Jedna izvirna povest, 7) Dve povesti od Sienkiewića.

Najhujši črnogledi so ostrmeli, ko so videli tako obilnega sadu, in radi so preklicali prenašlo sodbo. Samo sem ter tja si našel kakšnega nevernega Tomaža, ki si vesele prikazni v narodnej knjigi ni vedel drugače razlagati, nego da „Matica“ po malem trosi svojo glavnicu; ali blagajnikovo poročilo ga je kmalu prepričalo, da je ravno narobe, kajti glavnicu, katere je do leta 1875. bilo komaj kakih 20.000 gld., narastla je do leta 1878. na 33.943 gold., a leta 1879. celo na 93.337 gld. Niti na višjem mestu niso mogli prezreti tolikanj uspešnega in koristnega delovanja in deželna vlada določila je „Matici“ vsako leto po 2000 gld., krajiška vlada pa po 400 gld. podpore. Za izdanje „poviesti Karlovca“ dobila je Matica od mesta Karlovca 400 gld., a od gosp. Türka 100 gld. izredne pripomoči. Drugih darov tu ne bomo naštevali, te pa smo zato omenili, da čestiti čitatelji vidiijo, kako na Hrvatskem v vseh krogih vedó ceniti napredek svoje „Matice“.

Ta površen pregled nam jasno kaže, da je „Matica hrvatska“ na novej svojej podlagi v kratkem času več storila, nego se je največji

optimist kdaj mogel nadejati. Dve stvari pa sta, ki najbolj pospešujeta nenavadni razvoj „Matice“, a to je dobra uprava in književno-umetniški odsek, kateremu je podpredsednik slavno-znani pesnik in romanopisec Avgust Šenoa. Toda največja zasluga gre neutrudnemu in zvedenemu tajniku in blagajniku g. vseučilišnemu bibliotekarju Ivanu Kostrenčiću, ki je vse svoje moči posvetil temu narodnemu zavodu. „Matica hrvatska“ je tako rekoč njegovo življenje, in ne moremo si več misliti niti Kostrenčića brez „Matice“, niti „Matice“ brez Kostrenčića. On vzpodbuja delavce, da se ž njim posvetujejo, kakšne knjige bi matičarjem najbolj ugajale in koristile; on piše na vse strani in nagovarja pisatelje, da bi to ali óno knjigo po odsekovem sklepu spisali ali na hrvatski jezik preložili; on vedno snuje nove osnove in v duhu vidi uže vse, kar bo „Matica“ v prihodnjih desetih letih storila; njemu pa gre tudi čast in hvala, da se je Štanku Vrazu, nekdanjemu tajniku „ilirske Matice“, postavil spomenik ter njemu na čast priredila svečanost, dostojna hrvatskega naroda. A Kostrenčić je tudi duša društvene uprave. Po vseh krajih cele Hrvatske znal je najti dobre poverjenike, za katere je izdal poseben návod. Da „Matica“ ne bi škode trpela, dobi vsak ud za plačano letnino posebno pobotnico, proti kateri se mu ob svojem času izročajo društvene knjige. Zraven tega daje „Matica“ svoje knjige samo v toliko iztisih tiskati, kolikor misli, da bode udov; zato se skoro vsako leto prigája, da ne dobi več vseh knjig, kdor se je prepozno oglasil. Varčno gospodarstvo zahteva takšnega postopanja, udje pa so prisiljeni, da v pravem času plačujejo svoje prineske. Sploh vlada pri „Matici hrvatskej“ to načelo, da se vse knjige kar najhitreje spravijo mej svet, kateremu so namenjene, a ne da bi se v tennih shrambah stárale. Nova uprava je od „Matice ilirske“ prevzela mnogo starih knjig, ali takoj jim je za več nego za polovico znižala ceno ter jih v prav kratkem času razprodala mej dijake.

Po vsem tem izvršuje „Matica hrvatska“ z nepričakovanim uspehom prvi del (a, b) svoje naloge, drugega dela (c, d, e) pa se bo mogla še le tedaj lotiti, kadar bodo materijalni pomočki še večji. Če bode „Matica hrvatska“ tudi v prihodnje tako napredovala, kakor prva leta, potem bode še marsikatera lepa osnova oživela, in od dné do dné bode se množil pri Hrvatih omikani srednji stan, ki je vsakemu narodu najmočnejša podpora.

R à k.

Spisal Fr. Erjavec.

(Dalje.)

Koliko nóg ima ràk?

Na to vprašanje imamo sicer uže nekaj odgovorov, toda če hočemo biti zdušni, reči moramo, da nas vseh teh odgovorov nobeden ne more zadovoljiti. Radi ali neradi, priznati moramo, da vémo toliko kakor poprej, dasi tudi smo se pošteno trudili resnici priti na sled.

Ali pa nismo tega slabega uspeha nekoliko tudi sami krivi?

Ako stvar trezno prav do konca premislimo, priznati nam je, da pada krivde večja polovica na nas. Prav se nam godí! In pa še malo sram bi nas moglo biti, ko bi se dalje razvédelo, da v takej stvari iščemo svéta pri žabah regetaljkah in pri notranjekranjskih vinotókih. To je še sreča, da vse to ostane lepó mej nami.

Srbska žaba le pojdi rakom žvižgat, in ti kranjski tržan pojdi se solit! V takej stvari se mi obračamo do drugih veljakov, do pristinih učenjakov. Saj, hvala Bogu, taki siromaki pa zopet nismo, da bi rekel: v tem, kar se prirodo opis imenuje, né mamo nič tiskanega. O imamo, imamo! To in ono imamo! Célo „knjigo prirode“ nam je mej ostalim preskrbela naša „Slovenska matica“. In uverjeni smo, da je v tej knjigi tudi raku mesto odlóčeno. Zato le urno po njó!

Kaj nismo rekli, da nas ta knjiga ne pusti na cedilu? V drugem delu na strani 369. bère se na 212. odstavku razločno in jasno: „Semkaj spadajo pravi raki, ki niso samo največji, temveč tudi najkoristnejši košárji. Nog imajo pet parov, zatorej jim tudi desetonožci pravimo. Nekateri imajo dolg obročkast rep, drugi so brezrepi. Izmej prvih omenjam: navadnega potočnega raka (*Astacus fluviatilis*), ki časi sleče staro lupino in dobi novo.“

Da, da! To je naša žival, to je naš junak! Saj smo vedeli, da nas „knjiga prirode“ ne prevari. Sedaj je konec vsake zmote, vsake sumnje. No saj je pa tudi uže zadnji čas!

Tedaj ràk ima deset nog, desetonožec je. Torej niti sedem, niti osem, niti mnogo, ampak deset. Tako govori „knjiga prirode“.

Deset! Ni nápačno število, prav lahko in spretno število, okroglo število. No to je gotovo lepo od raka, da si je svoje najpotrebnejše ude, svoja gíbala uredil po desetinskem sistemu, in — kar je še posebno treba poudarjati — uredil uže v tistih časih, ko ni bilo niti učenjakov niti nikakeršnih sistemov. Dandenes je to se vé da vse drugače, saj štejemo, merimo in tehtamo vse po desetinskem sistemu. In sedaj pa še hočejo mnogi, da je ta rák nekov starokopitnež, nazadnjak in reakcionar. O svet! kako si hudoben.

O tristo najkosmatejših medvedov!! Kaj pa je zopet to?

Dve, tri vrstice niže bere se v istej knjigi: „okoli ust je nameščenih šest parov žvekalnih priprav, zadnji trije pari so nožicam podobni ter se zategadelj ustne nožice imenujejo“.

Nožice! nožice!! Kaj je nožica? Nožica je po vseh jezikovih pravih majhna noga. Ali noga je vendar, če tudi majhna. A nam je do števila, ne do velikosti. O krčmar, notranjski krčmar! saj naposled vendar nisi tako neumen, kakor bi človek sodil po tvojem obrazu in po tvojej nemščini. Končno ima rák vendar le več nego deset nog, kajti tri pare je gotovo šest, deset in šest je pa tudi po Močniku zmirom šestnajst. O da bi ga potipal (poberin! Raka namreč, ki nam sè svojimi nogami dela toliko preglávicó, in po strani nekoliko tudi tistega Schödlerja z njegovo „knjigo prirode“ vred. S kacicim bahatim in širokoustim naslovom pošilja to svojo knjigo v svet, a naposled človek v njej ne najde, česar išče, vsaj jasno in razločno ni povedano.

Kaj nam je sedaj početi? Še najbolje bi bilo, ko bi šli in si ujeli raka ter mu lepo počasi in vestno prešteli noge. Bi, ko bi bilo o kresu. Ali, prosim vas, kdo bode sedaj o sv. treh kraljih hodil raka lovit? In pa v táko mrzlo vodo, ali pa še celo pod led. Mogli bi si ga sicer tudi naročiti od koderkoli, pa bodi si tam doli od dolenske Krke. Ali bati se je, da, predno pride rák, nas mine potrpež. In pa, kdo ve, če bi znali prav šteti sedaj, ko smo po tolikem neuspehu razdraženi in ozlovóljeni. Kaj nam je tega treba bilo? O prijatelj, ki si modro besedo izustil, da rák naj bode velik in tolst, za vse drugo te ni briga, o prijatelj, zakaj nismo poslušali tebe! Sedaj si maščevan, dobrodejna zadovoljščina se ti lahko uleže okoli srca in v želodec.

Nam pa je uže dogorelo do prstov, ali stvari vendar ne pustimo iz rok, uže zarad sramote ne. Resnica, čista in živa resnica mora

na videž, ako bi tudi suktnjo morali dati sè sebe. Ali to pa vemo, gotovo, da odslej ne bodemo iskali nauka niti v tej, niti v onej knjigi, še menj pa kje drugde. Napotimo se naravnost do učenjaka prirodopisca ter ga naprosimo, naj nam razloži, kako je ta stvar. Zakaj nam ta pametna misel ni prišla poprej!

Prirodopisec nas pozdravi prijazno, a mi mu povemo, kaj nas je dovélo k njemu.

Koliko nog ima rak?

Na to vprašanje mož nekoliko pomisli, potem nas omeri od nog do glave, kakor bi premišljal, kako naj bi prikrojil svoj odgovor, da bi nam bil kolikor mogoče jasen in razumen. Mož ne vé, da ima pred soboj ljudi, ki so o tem že razmišljali.

Mi, razumevši ta pogled in boječi se, da bi nas ne odpravil s kacim površnim in ničastim odgovorom, drznemo se opaziti, da pričakujemo korenitega odgovora, ker le s takšnim bi se mogli zadovoljiti.

Mož se na to opomnjo malo nasmehne in začne razlagati:

„Ràk ima šestnajst parov nog, in . . .

„Kaj ste rekli? Šestnajst parov! Menda se Vam je zareklo, bržčas ste hteli reči: šestnajst nog.“

„Kakor sem rekel, rak ima dva in trideset nog, in sicer . . .“

„Jeli mogoče? Dva in trideset! No, to je v resnici mnogo.“

Oprosti notranjski vinotok, nehoté smo ti delali veliko krivico. V svojej priprostosti in idilicnej nevednosti si resnici vendar prišel mnogo bliže nego glasovita „knjiga prirode“. Kdo bi bil mogel kaj takega samo pomisliti.

„Torej šestnajst parov nog. Te noge so pa precej raznolike, kar se dostaje njihove velikosti in njihove vnanje podobe. Služijo namreč raznim namenom, a vsaka je priličena svojemu namenu in mu ustreza popolnoma.

„Da bode to popolnoma jasno, treba je malo dalje posegniti ter si ustroj rakovega telesa nekoliko natančneje ogledati.

„V nepreglednih vrstah nižjega živalstva vzbujajo našo pozornost sosebno one živalce, katere imenujemo členarje. To ime smo jim zdeli zarad tega, ker je na njih vse členkovito. Telo jim je namreč zloženo iz več ali menj členov, ki so kakor kolca ali obročki drug do drugega nanizani. Ti obročki so mej soboj stáknjeni in sklénjeni ter so več ali menj trdi in skorjasti, a vsi mečji in nežnejši organi so zaprti v

notranjo telesno duplino. Oblika teh obročkov daje vsej živali neko gotovo in stalno podobo. Zatorej se tudi pri teh živalih govori o nekež vnanjej okóstnici ali o vnanjih ogródih in sicer s pogledom na njih trdo in skorjasto kožo. Ime členarji pristoji jim tudi zató, ker so njihova gíbala členasta. Pomislite na rogača ali kleščarja, na ščipavca, na stónogo.

„Pri stónogi so si vsi členi jako podobni. Prvi je glava, vsi ostali sestavljajo truplo, na katerem pa ni móči nič dalje razločati. Ne more se reči: tukaj končá oprsje in tukaj pričinja trebuh. Razen zadnjega so si vsi obročki takó podobni, da bi lahko enega skril in drugega pokazal, in vrhu tega nosi vsak na sebi en par ali celo dva para nožic, ki so tudi členkovite in vse enake. Enakost ali enoličnost pa zmirom znači nepopolnost ali nedovršenost, kakor je z druge strani raznoličnost znák večje dovršenosti in večje zmožnosti. Človek ima na roci pet prstov, a niti dva si nista povsem enaka, zato je pa roka najspretnejši in najspodobnejši ud, ki si ga moremo pomisliti.

„Ščipavec — tudi škorpijon mu pravimo — stoji gledé telesnega razvitka nekoliko više od stónoge. Uže o prvem pogledu opažamo v členih neko razliko. Glava sicer ni prosta, temveč se je zrastle z oprsjem, na katerem gibljejo štiri pari enacih nog. Oprsja se drži še precej dolg zádek, ki je tudi prav razločno členkovit, samo ka si ti zadkovi členi niso podobni. Prva polovica je namreč široka, kakor oprsje, druga pa je mnogo ožja in nosi na zadnjem členu znano otrovno žčlo. Ta druga ožja polovica je v očeh neukega sveta ščipavčev rep, toda to ime ni opravičeno, ker se ščipavčev zadek ni kratko ni malo ne sme primerjati repu višjih živalij.

„Poglejmo še hitro rogača. Glava mu je prosta in gibka, takisto tudi oprsja prvi člen, ki nosi zgoraj širok in trd ovratnik. Drugi in tretji oprsni člen sta zrastle, na zadku pa lahko štejemo devet obročkov. Oprsni členov nosi vsak na spodnji strani en par nog, torej ima rogač šest nog, in vrhu tega na zgornji strani tudi krila, s katerimi se dviga v zrak. Ta krila stavijo rogača in vse žuželke visoko nad vse ostale členarje, katerim je sojeno laziti in kobacati po zemeljskem prahu in blatu.

„Pa vrnimo se zopet k našemu junaku. Tudi rák spada v členarsko krdelo. Da je pravi členar, videti mu je jasno na zádku, ki je očividno zložen iz sedem obročkov. Na oprsji to res ni tako očitno, kajti ne samo ka glava ni prosta, temveč se je do cela zrastle z

opršjem, nego so tudi oprsni členi mej soboj tako stákneni, rekel bi zlití, da ni móči ničesa razločiti. Ves ta prednji del rakovega telesa, recimo mu gla vopršje, pokriva trda lupina, ki sega kakor nekov óklop ob straneh do nog ter je navspred zašiljen v oster trn. Temu oklopu pravimo navadno koš in zategadelj rake in vse njihove sorodnike imenujemo košarje (Crustacea). Kakor ščipavčev velja tudi rakov zádek navadno za rep, kar je pa prav tako napačno in neosnovano, kakor pri zgoraj imenovanj živali. Še bolj nerazumna in brez vsega razloga je pa za ta del zmišljena beseda: v r a t, dasi tudi se pogostoma čuje

„O čuje, čuje! Saj še pesnik pôje o raku, da

Nese lačen v žabji grad
Spredej klešče, zadaj vrat.“

vteknemo se mi v moževo uže nekoliko dolgočasno razlaganje.

„Dajte mir pesniku, od njega se prirodopisa ne bodemo učili. Torej, kakor sem rekel, glava in prsni obročki so na raku zlití v enolično celoto. Ali menda vendar nismo daleč od resnice, ako trdimo da je rakovo glavopršje, ta dozdevna celota zložena iz štirinajst obročkov. To sklepamo iz tega, ker na njem štejemo štirinajst parov udov. V tej misli nas potrjuje tudi prispodabljanje družih sorodnikov, kajti ako kje, velja pri nas primerjajoče raziskovanje. Vsako žival spoznaš do konca še le tedaj, ako se oziraš na vse njene bližnje in daljne sorodne vrste. Celota naj vselej na tehnico se postavi

„Da, da, tako velí pesnik.“

„Ne vem, da li so te besede res pesnikove, ali resnične so gotovo. Ràk ima tedaj na glavopršji štirinajst parov udov. Ti udje so si prav malo podobni. Po pregovoru: kakeršna služba, takšna suknja ustrojeni so proti svojemu opravilu. Prvi in drugi par sta prestvarjena v tipalnice, tretji par je prestrojen v oči.

„Oči! Tedaj pri Vas mečete oči in noge vse v en koš?“

„Temu se ne bodete toliko čudili, ako si to oko malo bliže ogledate. Da je zloženo iz velike množine predrobnih očesec, to ni sicer nič posebnega, tudi žuželke imajo take oči. Ali nenavadno je to, da je rakovo oko nasajeno na gibkem držalu, ki se lahko obrača sedaj sem sedaj tjà, kadar pa miruje, stisne se v žlebičasto jamico. To držalo je ud, kateri je namenjen posebnemu službovanju in je proti temu izpremenjen.

„Zato raku strče oči tako čudno iz glave, da bi mu jih, kakor pravimo, lahko s palico odbil.“

„Četrti par je preobražen v čeljusti. Te so krepka in nazobčana grizala ter so sè strani oborožena s tročlenastim pipalom. Ostalih deset parov moramo uvrstiti mej noge, če tudi v hojo in sploh gibanju služi samo zadnjih pet. Prvih pet parov je namreč primáknenih k ustom, njih opravilo je vse drugo in proti temu tudi njihova vnanja oblika. Te noge imajo nalogo posézati po hrani, podržavati jo, prevráčati in pretipávati ter jo podajati čeljustim. V ta namen je tudi vsakej pridáno neko pipalo. Prva dva para tik ust sta čeljustim še móčno podobna in v premnogih knjigah ja najdete oznáčena kot prve in druge spodnje čeljusti, a to so le besede brez pravega pomena. Da sta ta dva para v resnici noge, pokazalo se bode še očitneje pozneje, ko se še enkrat povrnemo k ustom

„„Kaj še enkrat se povrnemo na to suhoparno razpravo! Nam uže sedaj preseda. O prijatelj rakoljub! ti si imel prav, dvakrat prav. Kaj nam je bilo vsega tega treba? In pa, da smo se namerili na tacega cepidlako, kakor je ta naš prirodopisec.““

„Tretji in četrti par stoji glede vnanje postave nekako v sredi mej čeljustimi in nogami, peti par je pa uže ves nogi podoben. Vsi ti udje, katerih smo našteli pet parov, strežejo ustom in so več ali menj preobražene nožice, zato jim po vsej pravici pravimo ustne ali čeljustne nožice.

„„No sedaj nam je jasen tudi Schödlér, samo ka smo mi našteli pet parov, kjer je on videl samo tri.““

„Sedaj so na vrsti prave právcate noge. Te so tako velike in očitne, da nam vsak otrok, če tudi še do deset šteti ne zná, hitro pové, da jih je toliko, kolikor ima on prstov na obeh rokah. Vsaka je sestavljena iz osem členov, jako različnih po obliki in po velikosti, peti je najdaljši. Prvi par je jako velik in širok ter je preobražen v krepke klešče. Vsak, kdor je kedaj sè svojo roko rake lovil, izkusil je gotovo moč rakovih klešč, katere tudi škarje in ščipalke imenujemo. Tudi rakoljubom so dobro znane zarad lepega kosa mesa, ki ga izluščijo iz njih. Klešče nastanejo iz navadne noge tako, da se predzadnji, jako udebeljeni člen podaljša poleg zadnjega gibkega, ki se z onim podaljškom sklepa v ščipalko. Ostale noge so drobne in precej enake. Drugi in tretji par skončuje se tudi v majhne kleščice, četrti in peti par sta pa brez njih.

„No smo vendar enkrat pri kraji z nogami! Ali ne zamerite, teh je tudi po Vašem samo deset parov, a ne šestnajst, kakor ste sami s prva rekli, da jih ima.“

„Počasi po kamenji, veli pregovor. Kdo pravi, da smo pri kraji? Kaj pa zádek? Rekli smo, da je v njem nanizanih sedem različnih obročkov, in razen zadnjega ima vsak svoj par udov, torej je prejšnjemu številu treba pridati še šest parov. Ti udje so tudi nožice, upodobljene nekako po istem črteži, kakor čeljustne nožice. Na skupnej podstavi stojiti dve vrsti ozkih členov, ter so te noge nitkaste in viličaste. Raku so v pomoč pri plavanji, izlasti veljá to o zadnjem paru, ki ni ozek in nitkast, temveč širok in ploščat, ker je vsaka nitka izpremenjena v široko krpo. V sredo mej te štiri krpe pristoji še zadkov zadnji člen, ki je tudi ploščat in krpast, ter se tedaj raku okončuje telo v peto krpo pahalasto plavuto. Po službi, ki jo zádkove nožice navadno opravljajo, nadeli smo jim ime: plavutaste nožice. Pri samici imajo vsako toliko časa še drugo opravilo, mej njimi namreč nosi tako dolgo jajca okolo, da se iz njih izlezejo mladiči. — No ali sedaj veste, koliko nog ima rák?

„Vemo, vemo. Dva in trideset jih je, resničnih in pravičnih, in sicer deset čeljustnih, deset pravih hodilk in dvanajst plavutnih. In s tem bi bila hvala Bogu, pravda o rakovih nogah končana.“

(Dalje prihodnjič.)

O fotofonu.

Spisal dr. Ign. Klemenčič.

(Konec.)

Od mikrofona do fotofona je na videz samo jeden korak za tistega, ki pozna kemično prvino „selen“ in njene posebnosti, kar se tiče električne prevodljivosti, a ta korak je težak in potrebuje izbornega talenta in jako izdatne podpore; oboje pa se nahaja pri Grahamu Bellu.

Selen našel je Berzelius l. 1817. V navadnem stanji ne prevaja elektrike, še le ako se do 210 °C ogreje in potem počasi ohladi, prestopi v kristalično stanje ter zadobi električno vodljivost. Brzojavni uradnik May je l. 1873. prvi opazoval, da se selenova vodljivost poviša, ako se osvetlí. Ker je pa specifičen upor selenov v primeri

s kovinskim še vedno jako velik, treba je posebnih priprav, da se ta upor zmanjša. Imenujmo tako pripravo selenovo celico (Selenzelle). Siemensu se je posrečilo selenovim celicam dati tako obliko, da se je njihova vodljivost pri osvetljenju petnajstkrat povišala v primeri z vodljivostjo, ki so jo imele v temi. To čudno selenovo svojstvo menil je preiskavati Graham Bell s telefonom, a mej preiskavanjem prišla mu je misel, da bi bilo mogoče s primernimi pripomočki pri pogovoru po telefonu namesto zveznega dratú uporabiti lučin žark. To je tudi izvel in sicer takóle. Napravil si je vodilni krog, v katerega je dejal telefon, galvanično baterijo in selenovo celico. V tem krogu kroži električen tok skozi selenovo celico in telefon ter je stanovit (constant), dokler se ne izpremeni vodljivost v krogu; to pa se zgodi, kakor hitro se selen osvetli ali otumni; uspeh tega je potem ta, da se točna moč ali ojači ali oslabi in da se železna ploščica v telefonu giblje in sicer razmerno z izpreminjanjem točne moči. Ako se osvetljenje primerno ureja (reguljuje), nastati mora v telefonu glas; to se doseže na več načinov, a Graham Bell poročal je samo o jednom bolj obširno. In ta obstoji v tem, da se postavi lahko plosko zrcalo (Planspiegel) tako, da pošilja svitlobo, ki izbuja od solčne ali električne ali Drumondove luči na selenovo celico v telefonovem krogu. Pred zrcalom postavljeni sta dve leči-zbiralki, jedna, ki svitlobine žarke na zrcalo združuje, in druga, ki jih po odsevu vzporeduje. Zrcalo se, ako se vanj govori, primerno giblje ter v jednakej meri osvetljenje selenove celice izpreminja, katera je v žarišči paraboličnega zrcala, ki došle vzporedne svitlobine žarke nánjo združuje.

Novemu aparatu dal je Graham Bell ime fotofon ter ga poskusil prvikrat sè svojim prijateljem Sumner Tainterom v Washingtonu. Tainter je bil sè zrcalom na stolpu Franklinove šole in Bell s telefonom pri oknu svojega laboratorija; oddaljena sta si bila 213.^m. Ko je pritisnil Bell telefon na uho, slišal je razločno besede Tainterove: „Gospod Bell, ako slišite, kaj govorim, stopite k oknu ter pomahajte s klobukom.“ Tako je vstopil fotofon mej svet.

Najbrž da se bode fotofonova sestava še marsikaj izpremenila in to morebiti uže v kratkem, predno pride toliko v praktično življenje, kakor je sedaj telefon. A gotovo je, da je iznajdba velike praktične pomenljivosti.

Znamenito je poročilo francoskega astronoma Janssena, ki misli s fotofonom opazovati solčne protuberance. Protuberance imenujejo

astronomi rudeče kopicaste izrastke, ki se zdaj tu zdaj tam na solnčnem robu nahajajo in so, kakor uči spektralna analiza, večinoma vodenčevi soparji, ki jih neka eruptivna sila visoko nad solnčno površje izbacuje. Nahajajo se protuberance ob solnčnem robu vedno, a opazovati jih je bilo pred malo leti mogoče samo ob času solnčnega mraka, a sedaj opazujemo jih lahko vsak dan s pomočjo spektroskopa, kakor sta to prva storila Lockyer in Janssen. One izpreminjajo svojo podobo jako hitro v teku nekaj minut, kar si lahko razlagamo, če pomislimo, da velja tudi na solnci težnost (gravitacija), da se tedaj z veliko silo izbacneni soparji nekaj časa dvigajo in potem zopet padajo. Početek teh protuberanc misli Janssen tako-le opazovati. Ob robu solnčne podobe, kakor nam jo podaja teleskop, nastavlil bode celo množico selenovih celic, ki so v zvezi s telefonom v njegovej sobi. O vsakej erupciji nastati mora v telefonu šum, ki opozori opazovalca. To je doslej še le Janssenova misel, a misel se je rodila v takej glavi, da smemo imeti veliko upanja, ka se uresniči; vsakako pa je pomenljiva za sedanji čas. Doslej je samo oko opazovalo na videz tiho in mirno življenje nebeških teles, a poslej, zdi se, dobilo bode pri tem opaževanji tudi uho svoje opravilo.

O novobolgarskeje literaturi.

Sestavil A. Bezenšek.

II.

Najpopularnejši mej vsemi bolgarskimi pisatelji je dozdej Petko R. Slavejkov iz Trevne, rojen okolo l. 1825.; kajti natančno za leto in dan svojega rojstva zna malokateri Bolgar, ker se niso vodile nikakove krstne knjige. Roditelji n. pr. pravijo: moj sin se je rodil tedaj, ko se je zidala ta-le hiša, ali tedaj, ko se je delal ta in ta most. Včasih so tudi letnice na kakih vratih zapisane.

Slavejkov je samouk v polnem pomenu besede. Njegovo življenje je cela Odiseja. Sedaj je predsednik narodnega zbranja. Njegove erotične in satirične pesni in basni, ki so izšle 1852. leta zložene po primeru narodnih pesnij, ugajale so občenito in mladina jih je povsod rada popevala. Njegove humoristične novine in koledari znani so po mestih in selih. Slavejkov spisal je tudi nekoliko znanstvenih sestavkov, izdal je zbirko narodnih pesnij in pregovorov, opis narodnih običajev, razprave

jezikoslovnega in zemljepisnega obsega. Tudi za šolo je pisal, kakor skoro vsi novobolgarski pisatelji. S kakšnim večjim samostalnim delom dosedaj še ni stopil mej svet. Njegova dela so skoro vsa po časopisih raztresena. V poslednjem času bavi se izključivo s politiko, kakor sploh vsa inteligenca. Politična borba je torej uzrok, da v minolih letih némamo zaznamenovati nobednega posebnega proizvoda na književnem polji. Inter arma silent musae.

Poleg Slavejkova je slavit kot pesnik najprvo Najden Gerov, učenec rilskega Neofita. Ta je študiral v Odesi, bil je učitelj v Plovdivu, a pozneje postal je tam ruski konzul. Pesnik je tudi Rajko Žinzivov iz Velesa, koji se je v Moskvi učil, in je zdaj profesor grškega jezika na tamošnjem liceji. Njegov „Novo-bolgarski Sbornik“ (Moskva 1863) zadržava poleg izvirnih pesnij tudi prevode iz staro-ruskega eposa „Igor“, iz staročeskega kraljedvorskega in zelenogorskega rokopisa in nekoliko pesnij maloruskega Ševčenka.

Mnogo truda vlagali so Bolgari na gojenje svoje narodne poezije, na katere vrednost jih je bil najprvi opozoril Venelin. Izmej nabirateljev narodnih pesnij sta najznamenitejša brata Konstantin in Dimiter Miladinova, dva zaradi svoje tragične osode slavnoznanca domoljuba bolgarska. Dimiter Miladinov iz Struge pri Ohridi bil je najznamenitejši borilec in zagovornik bolgarske stvari v Makedoniji. 1858. leta pride za učitelja v Kukuš pri Saloniku, kjer se je po njegovem trudu v cerkev uvedla slavjanska liturgija. Zoper nevrednega vladiko Meretija grškega rodu vzdignil se je tak vihar, da so ga morali Fanarijoti 1859. leta odpraviti. A uže 1860. leta bil je Meretij imenovan za nadškofa v Ohridi, kjer je še nesramneje vladal. Ko po leti 1861. leta pride Miladinov domov v Strugo, ovadi ga razsrjeni Meretij turškej vladi za veleizdajnika; primejo ga, ter v verigah odvedó v Carigrad. Njegov mlajši brat Konstantin, ki je bil dovršil moskovsko vseučilišče, bival je tisti čas v Zagrebu, kjer so se tiskale bolgarske narodne pesni, katere sta brata po Bolgarskej nabrala. Tiskarske stroške poplačal je Strossmayer. Da bi otel zaprtega brata, hiti Konstantin v Carigrad ter obišče — da si so ga prijatelji svarili — brata v zaporu, iz katerega se tudi on ne vrne več! Biskup Strossmayer zahteval je po avstrijskem poslanci od turške vlade, da naj izpusti iz ječe nesrečna Bolgara. Tudi ruski poslanec potezal se je za nesrečna brata. Porta res da povelje, oba Miladinova izpustiti, a Fanarijoti so jo prehiteli, podkupili so turškega uječarja, da je oba Miladinova — otróval (novembra 1861). Tudi učitelj Čolakov nabiral je narodne pesni. Štefan Verkovič, rodom

Bošnjak, ki živi uže preko 30 let v Seru, priobčil je 1860. leta mnogo narodnih pesnij iz Makedonije. L. 1874. priobčil je v Belemgradu 15 pesnij o prihodu Slavjanov na balkanski poluotok, o ženitbi Solnca s krasno Vilkano, o kralji Talatinu in o — Orfeji. Tem pesnim, ki jih je baje mej Mohamedanci v Rodopih nabral, dal je znamenit naslov „Veda Slavjanov, bolgarske narodne pesni iz predhistorične in predkristijanske dobe“. A uže to, da v tej „Vedi“ pogrešamo vsake pesniške mere, dokazuje jasno, da teh pesnij narod ni nikdar pel, in opravičava sumnjo, da je „Veda“ literaren podvržek, za kakeršnega jo smatrajo tudi Bolgari. Sicer se je pa o tej Verkovičevej zbirki mej slovanskimi učenjaki vnela huda, uže več let trajajoča literarna borba, ker jo nekateri zagovarjajo, a drugi odločno zamétajo.

Glasbene vesti.

Piše Vojteh Valenta.

Gusikov Mihael Josip,

sloveči virtuoz na lesenem ali slamnatem stroji, rodil se je leta 1809. v Sklovu na ruskem Poljskem. Oče mu je bil ubog flavtist, ki si je svoj kruh služil s tem, da je hodil góst na svatbe in jednake prilike. Sin se je naučil pri očetu na flavto piskati in ker je imel mnogo nadarjenosti in veselja za glasbo, izuril se je čudovito in hitro je znal toliko, da je pomagal očetu pri igranju. Not takrat še ni poznal in ves njegov repertoire so bile ruske in poljske narodne melodije, katere je po sluhu igral. Ko je bil 17 let star, uže se je oženil in služil si je z očetom in z brati z godbo svoj kruh. Potovali so večkrat tudi v Moskvo. Leta 1831. moral je igranje na flavti opustiti, ker je hudo zbolel na prsih. To je prouzročilo veliko uboščino v njegovej rodbini, ali rešitev se je bližala. Uže od starodavnih časov se nahaja v Rusih, Tatarih, Poljaci in Litovcih, sosebno mej hribovci proti Karpatom in proti Uralu, surovo izdelan instrument, katerega imenujejo „Jerova i Salamo“. Ta instrument je izdelan iz jedne vrste smrekovih kolčkov, ki so po glasovih ubrani; na teh kolčkih se igra s trkačem. Na tacem stroji se je začel marljivo vaditi tudi Gusikov. Ker je pa videl, da je instrument jako primitiven in pomanjkljiv, premišljal je, kako bi ga zboljšal. Najprvo je pomnožil število kolčkov in je s tem razširil obseg glasov, potem jih je ob krajéh poostril in jih uredil po glasovrsti (skali) in harmoniji.

Končno jim je dal za podlogo slamo in od tod je dobil instrument polagoma denašnje obliko — lesene harmonike. Po neumornem trudu postal je virtuoz na tem stroji in skoro ga je vse v okolici občudovalo in širilo se je njegovo ime zmirom dalje. Šel je v Moskvo in našel veliko pohvalo, kar ga je napotilo, da je dalje po Ruskem potoval.

Prišel je v Kijev, kjer je ravno bival sloveči virtuoz na goslih, Lipinski. Ta ga je tudi hvalil in občudoval. To vse je Gusikova še bolj gnalo k marljivej vaji. Noč in dan je delal in celò svoje zdravje zanemarjal.

V Odesi, kjer je leta 1834. v gledališči koncertiral, nasvetoval mu je umetnost čislajoči knez Voroncov, da bi popotoval s svojo umetnostjo po celej Evropi. In res kmalu so ga poznali v vseh glavnih mestih kot slovečega Poljaka z dolgo brado in povsod so občudovali njegovo izurjenost in prečudno doneč instrument. Toda bolezen mu je zopet ustavila delovanje, kajti utrudljivo potovanje in koncertiranje škodilo je njegovemu slabotnemu životu. V Bruselji moral je 4 mesece bolan ležati, potem je šel v toplice, kar mu pa ni hasnilo in umrl je na poti, ko se je proti domu vračal, 21. oktobra 1837. v Cahih (Ahnu).

Dva napisa Preširnova.

1.

Na vélikem zvonu romarske cerkve sv. Jošta pri Kranji, ki tehta 24 centov 20 funtov in katerega je vлил 1834. leta ljubljanski zvonar Anton Samassa, čita se ob robu ta napis:

„Moj bron je najden bil v dnu mórja, ko Turčije

Kraljestvo v Hèladi končal je Navarin.

Ga kupi romar; ga Samassa v zvon prelije;

Glasim zdaj božjo čast iz svet'ga Jošta lin.“

Ta napis je, kakor neimenovan pisatelj v ljubljanskem „Sl.“ IX. 1. obširneje dokazuje, brez vse dvombe Preširnov. A da se more umeti, treba je pomniti to: Za grške osvobojevalne vojne uničilo je združeno angleško-francosko-rusko brodovje v odločilnej in imenitnej pomorskej bitvi pri Navarinu v Moreji dné 20. oktobra 1827. leta turško-egipčansko ladijeve; o tej priliki bilo je v morje potopljenih več topov, katere so pozneje spet iz vode izvlekli. Nekoliko teh topov kupil je g. Anton Samassa od neke angleške družbe v Trstu ter iz njé vлил zgoraj opisani šentjoški zvon, ki se je največ poplačal s pobožnih romarjev milimi darovi.

Zvonar Samassa poprosil je v veselej družbi sam prijatelja Preširna, da naj naredi novemu zvonu primeren napis, katerega mu je Preširen prinesel uže drugi dan. Ta napis je tudi zategadelj zanimiv, ker je najbrž prvi slovenski napis, ki se bere na cerkvenem zvonu. Novi zvon je pri Samassi naročil šentjoški duhovnik Fr. Julijani (1756 — 1836), ki je pokopan v Šmartinu pri Kranji, kjer se na njegovem grobu bere tudi Preširnov grobni napis, ki je pa uže v „Klasji“ na 253. strani natisnen.

2.

Pokojni ljubljanski zlatar g. Peter Simonetti pravil mi je večkrat to: „S Preširnom bil sem dober prijatelj; časi sešla sva se v krčmi pri vinu, časi je pred mojo prodajalnico nekoliko postal ter se kaj ponorčeval. Ko mi 1841. leta umrje moja žena Marija, po rojenji Grbčeva, in sem jej postavil grobni spomenik, naprosil sem prijazno dra. Preširna, da naj mi naredi zanj primeren napis. In res mi v kratkem prinese nekoliko verzov, ki se še dandenes beró na spomeniku moje pokojne žene, katera leži pokopana pri sv. Krištofu od stare kapelice na levo prav poleg zidu“.

To pripovedovanje starega gospoda Simonettija, katero je malo ne vselej ponavljal, kadar je govorica o Preširnu sukala se, zanimalo me je tako, da grem nekega dné rečenega napisa Preširnovega k sv. Krištofu iskat. Láhko sem našel pokopališče Simonettijeve obitelji in ondu sem na plošči od kararskega marmorja pod imenom Marije Simonettijeve čital in prepisal te verzce:

Die Mutter und den Sohn, der ihr entsprossen,
Hält dieses Grab in seinem Schoss umschlossen;
Uns, deren heisse Thränen um sie fliessen,
Die Rückgelass'nen, mög' es einst umschliessen,
Vereinigt mögen wir aus ihm erstehen
Und in das ew'ge Haus des Vaters gehen.

Pokazal sem prepisane verzce o priliki gospodu Simonettiju, ki mi je z nova potrdil, da so res Preširnovi.

Napis ohranjen je še do denšnjega dné.

Lc.

Imenitna knjiga.

Istorija slavjanskih literatur A. N. Pypina i V. D. Spasoviča.

Izdanie vtoroe vnov pererabotannoe i dopolnennoe. Tom I. Spb. 1879 8°, VIII.
1—447 in tom II. Spb. 1881, 8°, XXIV, 449—1129, XIX.

Ta knjiga je prva kritično in pragmatično pisana zgodovina vseh slovanskih literatur; kajti znana, sedaj uže zastarela literarna

zgodovina Šafarikova iz 1826. leta in njegova zgodovina južnoslovanskih slovstev, ki je prišla 1864. l. uže po pisateljevi smrti na svitlo, poudarja pred vsem životopisni in bibliografski moment, a premalo se ozira na slovanskih narodov politične in občekulturne razmere, ki so z njihovim slovstvom o najtesnejši zvezi; a Talvjna knjiga o zgodovini slovanskih slovstev pisana je brez vsega pravega znanja in brez potrebne temeljitosti. Po primerno kratkem, a korenito pisanem uvodu o slovanskem narodopisu, o statistiki slovanskih plemen, o slovanskih narečjih, o zgodovini slovanskega naroda in o vprašanji slovanske vzajemnosti, o slovanskih azbukah, o obče slovanskem pismenem jeziku in o krščanstvu pri Slovanih podaje nam akademik Pipin literarno zgodovino slovansko v tem redu, da najprej govori o Bolgarih, potem o Srbih, Hrvatih, Slovincih (Horutanih) in o Južnorusih; v drugem delu o Poljakih, Čehih in Slovaki, o gorenjeluziških in dolenjeluziških Srbih. O Rusih samih govoril bode knjige tretji del, ki pa še ni prišel na svitlo. Poljsko literarno zgodovino obdelal je Spasovič, vse ostale Pypin sam. Prof. Jagić piše o tem velikem delu (Archiv, V, 2, 324): „selbst abgesehen von dem hohen Interesse der Darstellung, wird dieses Werk durch die reichen bibliographischen Hinweisungen, durch die gewissenhafte Berücksichtigung der einschlägigen weit zerstreuten und nur mit grosser Mühe erlangten Literatur ein unentbehrlicher Rathgeber für alle werden, die sich auf dem weiten Felde der slavischen Literaturen einigermaßen zurecht finden wollen.“ Žal, da je v tej imenitnej knjigi naša novoslovenska literarna zgodovina najmanj temeljito razložena. Res, da o njej ne govori mnogo virov, a tudi ti niso vsi porabljeni, tako n. pr. Pypin ne pozna niti Marnovega Jezičnika, od koder bi bil marsikaj novega mogel pozvedeti, niti Stritarjeve ocene Preširnovih poezij. Glavni vir za najnovejši čas bil mu je Macunov jako pogrešni, starokopitni, nedostatni in z ozkosrčnega stališča pisani članek o našem slovstvu v českem naučnem slovníku. Kakor Macun, očita tudi Pypin po krivici Preširnu, da ni imel razuma za slovanstvo in njega razvoj ter da je ostal čisto lokalni gorenjsko-slovenski pisatelj („ostaviljsja čisto městnymъ slovenskimъ pisateljemb“); Koseski je ne samo prvak slovenskemu pesništvu nego tudi politični vodja (!) svojega naroda, Malavašič, Muršec, Majar, Vrtovec so mu „horvatski“ pisatelji; čitalnici pozna samo dve: v Ljubljani in v Novem mestu itd. Tudi končna sodba o Slovincih ni resnična in ponemčenje narodovo pri nas ne tako grozno, kakor slabo poučeni Pypin misli. Treba bode o priliki te napake v posebnem članku pojasniti, da se iztrebijo iz knjige, ki je v ostalem res

delo, slovanske hvaležnosti dostojno. — Prvi del Pypinove knjige preložen je uže na nemški jezik: „Geschichte der slavischen Literaturen von A. N. Pypin u. V. D. Spasovič nach der zweiten Auflage aus dem Russischen übertragen von Trautgott Pech, autorisirte Ausgabe, I. Bd. Leipzig, F. A. Brockhaus, 1880, velika 8°, X., 586 str. Cena knjigi je 11 mark ali 6 gld. 60 kr. in dobiva se tudi v Ljubljani pri Bambergu. Ker je prelagatelju pomagal znani lipski profesor Leskien, dober znatelj južnoslovanskih slovstev, iztrebljenih je iz nemškega prevoda več ne malih napak, ki se nahajajo še v ruskem originalu. Vsem omikanim, ki niso zmožni ruskega jezika, ta nemški prevod najtopleje priporočamo; sicer pa mislimo, da brez Pypina bodisi ruskega, bodisi nemškega ne bode možno prebiti nikomur, kdor se ozbiljno peča z literarno zgodovino in komur je sploh kaj ležeče na slovanskih slovstev razvoji. Lc.

Slovenski glasnik.

Slovensko slovstvo. Jezičnik. A. Jernej Kopitar. B. Matija Čop. C. Dr. France Prešern (sic). Spisal J. Marn. XVIII. leto. V Ljubljani natisnil in založil Rudolf Milic 1880, 8°, 60 strani. Cena 60 kr. Knjižica je ponatis iz lanskega „Učiteljskega Tovariša“ ter obseza kolikor toliko uže znane in objavljene, a jako pridno iz mnogih knjig in raznovrstnih novin zbrane doneske k životopisu Kopitarjevemu, Čopovemu in Preširnovemu, kajti životopisi to še niso, ker se pogreša pri njih vsaka organska zveza. In tudi ti jako pregledno sestavljeni životopisni doneski, ki bodo gotovo dobro došli vsem prijateljem slovenske slovstvene zgodovine, bili bi še večje uporabnosti, ako bi se gospod pisatelj v njih ogibal tistega nepotrebnege, posiljenega in — neslanega moralizovanja in tistega nestrpnega zadiranja in zbádanja na desno in na levo, katero nobednega ne boli in samo g. pisatelja smeši. Brez te nemale nedostatnosti obseza Jezičnik mnogo zanimivih stvari, a posebnega spomina vredno je to, da g. Marn trdi (str. 45.), da je nemški sonetni venec „Romeo und Julie“, ki je brez pisateljevega imena natisnen v 26. št. „Ilirskega Lista“ 1833. leta — Preširnov. Kaj pa, ko bi bil Ulepičev? Stvar je vredna ozbiljnega preiskovanja in premišljevanja. Tudi ta zasluga gre g. Marnu, da je s pomočjo vodiškega župnika g. Kajdiža dokazal, da je Kopitar porodil se 21. avgusta 1780. leta, a ne 23. avgusta, kakor se je do sedaj sploh mislilo in kakor tudi Kopitar sam trdi. Omenjati nam je še, da format, v kakeršnem izhaja „Učiteljski Tovariš“ in po njem „Jezičnik“, ni četverka, kakor misli in šteje tiskarnica-založnica, nego velika osmerka in da tedaj knjižica ne obseza osem pol ampak samo štiri. — „Koledar in dnevnik za leto 1881.“ zove se koledar, ki ga je v žepnej obliki izdal in založil tiskar J. Krajec v Novem mestu. Ta koledar ima spredaj vse koledarske stvari, za njimi pa dnevnik, to je, vsakemu mesecu je dodano po 16 listkov belega papirja za vsakdanje zapiske. Koledar trdo vezan stane 80 kr. v bukvarnicah. — Knjižice

„Tisoč in ena noč“, ki jo tudi tiska in zalaga Krajec, prišel je uže 8. snopič na dan. — „Slovenski Pravniki“, št. 1. leto I. V Ljubljani 1881, 8°. 32 str. izdaje in ureduje dr. Alfons Moschè, tiska „Narodna tiskarna“. Tako je ime novemu pravoslovnemu listu slovenskemu, ki bode po dve poli obsežen izhajal vsakega meseca 15. dan. Prva številka prinesla je te zanimive in raznovrstne članke: Kaj hočemo? — O naših pravnih reformah. — Pridržanje samostalnega preganjanja kaznjivih dejanj v glavni obravnavi. — Prednost zastavne pravice hišnih posestnikov na pohišje najemnikov za najemščino pred starejšimi zastavnimi pravicami drugih upnikov. — Motenje v mirni posesti. — Sokrivda pri poboji. — Forum contractus in dokaz njegov. — Vknjižba servitut in realnih bremen. — Meja sodnikove oblasti v oficijoznem postopanju. — Ali so slovenske razsodbe sodnijam dovoljene ali ne? — Kolkovanje. — Raznosti. — Vabilo na naročbo. — Namen novemu listu je, kakor sam piše, z razgovori in z razpravami o pravo-znanstvenih razmerah in potrebah slovenski narod na isto bojišče popeljati, kjer se bije mirni boj za pravo in pravico, torej tudi za svobodo in omiko. Tako hoče pravnemu znanstvu koristiti in slovenskemu narodu do iste veljave pripomoči, katero po talentu svojih sinov in po večni pravici v obilni meri zasluži. Poleg tega bode zagovarjal tirjatev, da se slovenski jezik, kolikor moči, uvede v javno uradovanje. To so gotovo plemeniti nameni in ime gospoda urednika, znanega zagovornika in odličnega jurista nam je porok, da jih bode novi list tudi po možnosti izpolnjeval. „Slovenski Pravniki“ zasluži, da bi ga vsi slovenski juristi s pravoslovnimi članki in poročili in vsi slovenski domoljubi, ki imajo s pravosodjem posel in dotiko, z obilim naročevanjem izdatno podpirali. Naročnina znaša za vse leto 4, za pol leta 2, za četrt leta 1 gld. ter se pošilja g. uredniku v Ljubljano, Franciškanske ulice 8.

„Hrvatski Vieni“, znani leposlovni tednik s podobami, ki izhaja v Zagrebu ter stane za vse leto po pošti 7 gld. najtopleje priporočamo vsem omikanim rojakom našim osobito vsem čitalnicam. V svojej zadnjejši številki prinaša jako dobrohotno pisan članek „Književni rad slovenski god., 1880.“, v katerem pohvalno omenja tudi naš list ter dostavlja: „Govoreči o Zvonu nemožemo mukom mimoiti po imenu nepoznatoga nam pjesnika, koji se sakriva za slovom X. Nu tkogod bio pravi je rodjeni pesnik, a Slovenci će se njime skorom moći i ponositi, jer u zadnje vrieme njegovi mu plodovi bivaju sve to ljepši i zreliji. Njegove pjesme tako ti se srca dojmiju, kako su iz srca nikle“. O g. Samostal, /znanem iz Stritarjevega „Zvona“ piše: Osobito nas je zanio gospodin Samostal, koji je u samom narodu nabrao mnogo nježna cvieća te ga priredio u liepe male pričice Za njimi bi se imali povesti svi mladi spisatelji, kojim se pruža sгода załaziti u narod, ili koji su sami iz njega potekli, jer tim načinom čuva se mnogo poezije, a neizkusni početnici će mnogo prije uspjeti, sledeć pučko pripoviedanje, nego da svoju maštu po kakovih god tuđjih, često puti i nevaljanijh uzorih.“

Rad jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti knjiga LIV. izšla je te dni s to vsebino: Životopis kardinala Gjorgja Utiešenovića, prozvanoga Martinusiusa, od O. Utiešenovića. 2. O odnošajih medju republikom mletačkom i dubrovačkom od početka XVI stoljeća do njihove propasti (ostátak). 3. Ruski historik Sergij Mihajlović Soloviev. Nekrolog od dra. Fr. Račkoga. 4. Pravni život u spljetskoj občini od dra. J. J. Haněla. 5. Izvještaj tajnika dra. P. Matkovića o radu

jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti g. 1880. 6. Izvodi iz zapisnika jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. 7. Darovane knjige.

Novije ruske knjige. „Skazki Kota Murlyki“. Drugo izdanje z ilustracijami izvrstnih ruskih umetnikov. Kot Murlyka, to je J. P. Wagner, profesor prirodznanstva na St. Peterburškem vseučilišči, ki se pa tudi z leposlovno literaturo peča in je v teh uže drugič izdanih pripovedkah pokazal izvrsten poetičen talent. Dobiva se to delo v St. Peterburgu v knjigarni „Novogo Vremeni“; knjiga po 2 rublja. — Dr. J. Strahčev. Sočinenija: Domašnij očag (roman). Zakonnyj brak (roman). Pohody na dohody (povest), vse v 1 zv. Spb. 1881 c. 2 r. 50 k. — N. J. Naumov. V tihom omutě. Razkazy iz byta sibirskih krestjan. Spb. 1881. c. 2 r. 50 k. — Gončarov. Četyre očerka (Literaturnyj večer. Million terzanij. Zamětki o ličnosti Bělinskago. Lučše pozdno čem nikogda.) Spb. 1881 c. 2 r. — J. Jurgenson v St. Peterburgu izdava ruske opere za pevanje in glasovir. Dozdaj je na svetlo izdana M. Glinke znana opera: „Zizen za carja“ c. 8 r.

Urednikova listnica. G. M. M. v Z. Take kratke novice nam bodo vselej dobro došle. — G. J. T. na T. „Verske bajke na Dolenjskem“ so uže stavljene, a morali smo jih ta pot še odložiti. Hvala! — G. J. H. v Ij. „Novejša česka literatura“ tudi v tej številki še ni mogla priti na vrsto. — Gospodična M. S. na R. Svoje hvale ne moremo tiskati. — G. dr. J. V. na D. Prihodnjič! — Mnogim pesnikom: Prosimo potrpljenja! Kar je dobrega, pride o priliki v list; kar je slabega, molčé — v koš! — Gg. pisatelji znanstvenih člankov ustregli bi nam s kratkimi sestavki, da bi jih ne bilo treba preveč trgati. — Da bodo čestiti čitatelji laže umeli v denšnjem listu natisneno pesen „Slovénskimi svatom“, povemo jim v njé pojasnilo to: Pred več leti bil je znan ljubljansk trgovec povabljen v svate v svoj rojstveni kraj Konjice na Štajerskem, a ker ni utegnil sam priti, poslal je svatom spredaj natisnene zdravilje.

Listnica upravnštva. G. A. M—čič v Merniku: Vam bodemo pošiljali po dva iztisa. G. J. K—ner v Logatci; Fr. Pr.—k. in J. C—l v Lembahu; Gr. J—b v Trstu: Vam vsem se je prva številka odposlala; morala se je na potu zgubiti. Dopoljemo Vam jo zopet meseca februarja. Potrpitate prosimo! G. Gothard Pavletič v Gorici: Vaše naročnine nismo prejeli; reklamujte torej. Druga številka se Vam je odposlala; prvo dobite v teku meseca februarja. — G. M. S—bir, gimnazijalec v Mariboru: Vaša naročnina se je napačno zabelježila; sedaj je v redu vse; prva številka Vam doide meseca februarja. — G. B. B. v C. Pisma zastojnikov mečemo brez razločka in usmiljenja v koš. Založniki niso Kalistri in tudi slovenski pisatelji niso dolžni samo tlako delati našemu listu. — Vsem gospodom reklamantom: Prvo številko dobite v teku meseca februarja, kadar se z nova natisne.

„LJUBLJANSKI ZVON“ stane vse leto 4 gld., pol leta 2 gld., četvrt leta 1 gld. Naročnina pošilja se upravnštvu v „Narodnej tiskarni“ v Ljubljani.

Založniki: J. Jurčič in drugovi. — Za uredništvo odgovoren: dr. I. Tavčar.

Tiska „Národna tiskarna“ v Ljubljani.